

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA
Katedra účetnictví a financí

Studijní program: 6208 R Ekonomika a management

Studijní obor: Účetnictví a finanční řízení podniku

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Centrální bankovníctví v České republice a v rozšířené Evropské unii

Autorka: Eva BARTOŠOVÁ

Vedoucí diplomové práce: Ing. Růžena VÍŠKOVÁ, Ph.D.

2006

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zemědělská fakulta

Katedra: účetnictví a financí

Akademický rok: 2004/05

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Eva BARTOŠOVÁ
Studijní program: 6208R Ekonomika a management
Studijní obor: Účetnictví a finanční řízení podniku
specializace Hospodářské vztahy s frankofonními zeměmi
Název tématu: Centrální bankovníctví v České republice a Evropské unii

Zásady pro vypracování:

Cíl práce:

Analýza současného stavu centrálního bankovníctví v Evropě a jeho proměn od posledního rozšíření EU o nové členské státy, zhodnocení dopadů vstupu České národní banky do Evropského systému centrálních bank na funkce, cíle a nástroje centrální banky v České republice.

Osnova:

1. Obecné cíle, funkce a nástroje centrálního bankovníctví v současných tržních ekonomikách- teoretická východiska.
2. Charakteristika současných cílů, funkcí a nástrojů České národní banky před a po vstupu ČR do EU.
3. Charakteristika centrálního bankovníctví v Evropské unii a jeho proměny po rozšíření EU o nové členy v poslední vlně.
4. Charakteristika vybraných národních centrálních bank a jejich politik-původních členů EU a členských států z poslední vlny rozšiřování EU.
5. Zhodnocení dopadů rozšíření Evropské unie na centrální bankovníctví a na Českou národní banku, predikce dalšího vývoje, shrnutí závěr.

Rozsah grafických prací:

Rozsah průvodní zprávy: cca 60 stran

Seznam odborné literatury:

Polidar, V.: Management bank a bankovních obchodů. Ekopress 1995

Revenda, Z.: Peněžní ekonomie a bankovníctví. Management Press 2000

Revenda, Z.: Peněžní ekonomie a bankovníctví. Management Press 2000

Dvořák, P.: Komerční bankovníctví pro bankéře a klienty. Linde 1999

Brůžek, A.: Evropská měnová integrace. Praha 2001

Kubíček, J.: Inflace po vstupu do měnové unie, vybrané problémy. VŠE Praha 2003

Výroční zprávy vybraných bank.

Webové stránky vybraných bank.

Vedoucí diplomové práce: Ing. Růžena Víšková

Datum zadání diplomové práce: leden 2005

Termín odevzdání diplomové práce: 15. 4. 2006

L.S.

prof. Ing. František Střeleček, CSc.
Vedoucí katedry

prof. Ing. Jan Frelich, CSc.
Děkan

V Českých Budějovicích dne 13. ledna 2005

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma:

„Centrální bankovníctví v České republice a v rozšířené Evropské unii“

vypracovala samostatně na základě vlastních zjištění a materiálu, které uvádím v seznamu literatury.

V Českých Budějovicích, 13. dubna 2006

.....

Eva BARTOŠOVÁ

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat vedoucí diplomové práce Ing. Růženě Víškové, Ph.D. za vedení a odbornou pomoc při zpracování této diplomové práce.

Abstrakt v českém jazyce:

Cílem této diplomové práce na téma **Centrální bankovníctví v České republice a v rozšířené Evropské unii** je nastínit vývoj a změny v evropském centrálním bankovníctví. Centrální banky členských států používají téměř identické nástroje měnové politiky za účelem dosažení svého hlavního cíle, tj. cenové stability. Tyto národní centrální banky předaly svou měnovou politiku do rukou Evropské centrální banky, která byla založena jako hlavní článek Eurosystemu a Evropského systému centrálních bank.

Státy měnové unie musely splnit tzv. Konvergenční kritéria, tak jako je budou muset splnit i zbývající členské státy před přijetím eura. Současná situace ukazuje, že to bude pro tyto státy obtížné. Kritéria mají zajistit vhodné ekonomické prostředí pro úspěšné působení v Měnové unii. Eurosystem a Evropský systém centrálních bank budou spolupůsobit do okamžiku přistoupení zbývajících členských států do eurozóny. V budoucnu se dá očekávat rostoucí důležitost ESCB a to zejména z důvodu rozvíjející se ekonomické a finanční spolupráce nejenom uvnitř Evropské unie.

Klíčová slova:

Centrální bankovníctví, Evropský systém centrálních bank, Evropská centrální banka, národní centrální banky, Evropská unie, měnová unie, členský stát, eurozóna

Abstract in English:

The goal of the submitted thesis: "**Central banking in the Czech Republic and in the Enlarged European Union**" is to build up an integrated outline of development and changes of european central banking.

The National Central Banks of the European Union use nearly the same monetary policy instruments to reach their objective, which is the price stability. These NCBs transferred their responsibility for monetary policy to the European Central Bank, which was established as the core of the Eurosystem and the ESCB. The countries of the Eurosystem had to fulfil the convergence criteria, as will other EU Member States before adopting the euro. Today's situation shows that it will be difficult for the new Member States. These criteria set out the economic and legal preconditions for countries to participate successfully in Economic and Monetary Union. The Eurosystem and the ESCB will co-exist as long as there are EU Member States outside the euro area. There will be increasing importance of the ESCB, which is caused by growing economic and financial integration not only within the EU.

Key words:

Central banking, the European System of Central Banks, the European Central Bank, national central banks, the European Union, Monetary Union, Member States, the euro area

OBSAH

1. Úvod	9
2. Současný stav zkoumané problematiky a její postavení v literatuře	11
3. Metodika a cíl práce	14
4. Centrální banka v současných tržních ekonomikách	17
4.1 Funkce centrální banky	17
4.2 Nástroje centrálního bankovníctví	22
4.2.1 Nepřímé nástroje měnové politiky	22
4.2.2 Přímé nástroje měnové politiky	29
5. Česká národní banka	32
5.1 Cíle České národní banky	32
5.2 Nástroje České národní banky	35
5.3 Nezávislost ČNB	39
5.4 Změny nástrojů a cílů ČNB po vstupu ČR do EU	40
6. Centrální bankovníctví v Evropské unii	43
6.1 Evropský měnový institut (EMI)	43
6.2 Evropský systém centrálních bank	43
6.2.1 Organizační struktura ESCB	44
6.3 Evropská centrální banka	45
6.3.1 Cíl ECB	45
6.3.2 Nástroje ECB	45
6.4 Národní centrální banky zemí EU	48
6.4.1 Národní centrální banky původních členských států	48
6.4.2 Maastrichtská kritéria	54
6.4.3 Nabízí Maastrichtská kritéria nejlepší cestu k jednotné měně?	56
6.4.4 Centrální banky nových členských států	58
6.4.5 Centrální banky kandidátských zemí	66
7. Zhodnocení dopadů na centrální bankovníctví v souvislosti s rozšířením Evropské unie	67
8. Zhodnocení dopadů rozšíření Evropské unie a predikce možného směru vývoje centrálního bankovníctví v České republice	70
8.1 Dosavadní plnění maastrichtských kritérií	70
8.2 Jiný úhel pohledu na posouzení připravenosti ČR na vstup do EMU	74
8.3 ČNB jako člen eurozóny	75
9. Stručné shrnutí	78
9.1 Shrnutí vývoje centrálního bankovníctví v procesu rozšiřování EU	78
9.2 Shrnutí vývoje ČNB v procesu rozšiřování EU	80
10. Závěr	81
11. Použitá literatura	82
11.1 Publikace a periodika	82
11.2 Materiály, dokumenty	83
11.3 Bakalářské a diplomové práce	83
11.4 Ostatní zdroje	84
12. Přílohy	85
Příloha č. 1. Seznam použitých zkratk	85
Příloha č. 2. Význam centrální banky v ekonomice	86
Příloha č. 3. Transmisní mechanismus	87
Příloha č. 4. Historie Evropské unie	88

Příloha č. 5. Časový harmonogram EMU	89
Příloha č. 7. Bankovní rada ČNB (v roce 2005).....	91
Příloha č. 8. Členové Rada guvernérů ECB (v roce 2005)	91
Graf č. 1 : Průměrná míra inflace v České republice v letech 2001 - 2004.....	92
Graf č. 2: Cílové pásmo pro celkovou inflaci v letech 2002 až 2005.....	92
Graf č. 3: Vývoj diskontní sazby v České republice v letech 2003 – 2005.....	93
Graf č. 4: Vývoj lombardní sazby v České republice v letech 2003 – 2005	93
Graf č. 5: Roční průměrný vývoj repo sazby v České republice v letech 1998 - 2004	94
Graf č. 6:Nominální devizový kurz CZK/EUR v letech 2003 –2005.....	94
Graf č.7: Plnění kritéria veřejného deficitu Českou republikou.....	95
Graf č. 8: Plnění kritéria hrubého veřejného deficitu Českou republikou.....	95

1. Úvod

Centrální banka je institucí, která v bankovním systému plní specifické a jinou bankou nezastupitelné funkce.

Cílem této diplomové práce je charakterizovat současný stav centrálního bankovníctví v Evropě po vstupu kandidátských zemí do Evropské unie, mezi které patřila i Česká republika. Práce se též zabývá charakteristikou dopadů sjednocování Evropy na nástroje, funkce, cíle centrální banky v České republice a změnami v rozhodovacích pravomocích České národní banky po vstupu do Evropského systému centrálních bank.

Centrální bankovníctví má ve většině evropských zemích dlouholetou tradici. Prvotním důvodem pro vznik centrálních bank byly ekonomické důvody, které byly způsobeny zejména válkami. Ty byly finančně velmi náročné a měly ničivý dopad na ekonomiku. Dalším důvodem byla rozhazovačnost panovníků či vlád a nedostatek drahých kovů. Východiskem z této situace bylo založení bankovní instituce, která by vedla účty panovníka, resp. vlády a úvěrovala případný schodek státní pokladny, resp. státního rozpočtu. To ale později zapříčinilo vážné měnové problémy, neboť panovníci (vlády) si neomezeně vypůjčovali z této banky a to vedlo ke zvyšování množství peněz v oběhu, znehodnocení měny a v konečném důsledku k finančním krachům a ekonomickým problémům. I proto byly ve většině zemí dříve či později omezeny možnosti panovníka (vlády) půjčovat si od centrální banky. Třetím důvodem vzniku centrální banky je centralizace emise peněz. Centrální banka má totiž jako jediná banka v daném státě právo emitovat hotovostní peníze. Do 17. století mohly hotovostní peníze emitovat všechny banky, které byly oprávněné eskontovat směnky a nakupovat zlato, drahé kovy a šperky. Tyto transakce uskutečňovaly banky za své vlastní bankovky. Což způsobilo, že v oběhu se nacházelo velké množství různých druhů bankovek, které měly často pouze místní působnost. Aby se docílilo sjednocení bankovek a jejich kontrolovatelného vydávání do oběhu, byla jejich emise svěřena jediné bance, bance emisní. Od 20. let 20. století se začíná této bance říkat banka centrální. První centrální banka (neboli cedulová banka nebo ústřední banka) na světě vznikla ve Švédsku v roce 1658. V některých zemích vznikaly centrální banky až po druhé světové válce, jako např. v Brazílii v roce 1965 a v Lucembursku v roce 1998, kde do této doby zajišťoval funkce centrální banky Lucemburský měnový institut, který se v souvislosti se založením Evropské centrální

banky přeměnil na centrální banku. V některých zemích (většinou malých) centrální banku vůbec nemají, jako v Andoře, Lichtenštejnsku, San Marinu a Vatikánu, funkci centrální banky zajišťují jiné instituce. V některých zemích plní vybrané funkce centrální banky měnová rada. Měnové rady působí například v Bahrajnu, Bruneji, Hong-Kongu a Singapuru. V Estonsku, Argentině, Litvě a Mexiku přijali tento systém souběžně s existující centrální bankou.

V jiných zemích naopak existuje více centrálních bank, jako je tomu ve Spojených státech amerických a v Německu. V USA je tzv. Federální rezervní systém, který je tvořen 12 Federálními rezervními bankami s jejich 25 pobočkami a třemi tzv. pokladními radami, Výborem guvernérů a Federálním výborem volného trhu. Funkčně se ale jedná o jedinou banku, neboť tyto centrální banky emitují bankovky stejného druhu. V Německu působí ústřední centrální banka (Deutsche Bundesbank) a 9 Zemských centrálních bank (Landeszentralbanken) se 180 pobočkami. Také zde se jedná funkčně o jedinou banku. Aby bylo možné provádět jednotnou měnovou politiku, musí tyto centrální banky spolupracovat. Na podobném principu je založená i Centrální evropská banka v rámci Evropské unie.

V mnoha zemích mají centrální banky podobu akciových společností. Dosažení zisku není jejich prvořadou záležitostí, jejich hlavním úkolem je především usměrňovat množství peněz v oběhu a regulovat bankovní systém dané ekonomiky. K tomu ale potřebují poměrně vysokou míru samostatnosti, jak tomu je ve většině vyspělých tržních ekonomikách.

2. Současný stav zkoumané problematiky a její postavení v literatuře

Problematikou, týkající se centrálního bankovníctví se zabývali BLAŽEK, J. (lit. 1), DVOŘÁK, P. (lit. 7), LANDOROVÁ, A. (lit. 9), REVENDA, Z. (lit. 10) a ULRICH, M. (lit.12).

REVENDA, Z. (lit. 10) a LANDOROVÁ, A. (lit. 9) vymezili 7 funkcí centrální banky: funkce vrcholového subjektu měnové politiky, funkce emisní, funkce banky bank, funkce bankovní regulace a dohledu, funkce banky státu, funkce správce devizových rezerv, funkce reprezentanta vlády v měnové oblasti. Toto vymezení bylo zvoleno. ULRICH, M. (lit.12) jich vymezil jen 6, nezahrnul sem funkci vrcholového subjektu měnové politiky.

LANDOROVÁ, A. (lit. 9) a ULRICH, M. (lit. 12) se shodují, že používání nepřímých nástrojů měnové politiky je častější než je tomu u nástrojů přímých.

BLAŽEK, J. (lit. 1) a DVOŘÁK, P. (lit. 7) se zaměřili pouze na obecnou charakteristiku centrální banky, na její postavení, funkce, cíle, nástroje, samostatnost, regulaci a dohled. Ostatní výše uvedení autoři se tímto tématem zabývali podrobněji, zaměřili se též na srovnání v prostoru a čase, proto byla zvolena tato metodika.

Pro charakteristiku současných cílů, funkcí a nástrojů České národní banky byly v této práci použity informace z internetových stránek České národní banky a z publikace Česká národní banka 1993 – 2003 (lit. 2), kterou vydala sama ČNB.

Problematikou, týkající se centrálního bankovníctví v Evropské unii se zabývala LANDOROVÁ, A. (lit. 9) a REVENDA, Z. (lit. 10). Autoři shodně shrnuli historii a funkce Evropské unie, Evropského systému centrálních bank a Evropské centrální banky, zaměřili se také na hlavní instituce EU, legislativu EU a Evropskou měnovou unii aj.

REVENDA, Z. (lit. 10) se také zabýval charakteristikou centrálního bankovníctví na národních úrovních. Informace o aktuálním stavu byly získány z internetových stránek těchto centrálních bank.

Možné dopady na centrální bankovníctví v případě rozšíření Evropské unie zpracovala LANDOROVÁ, A. (lit. 9). Zhodnotila, jak jednotlivé kandidátské země plní podmínky pro vstup do Unie a jak se vyvíjí jejich vzájemné vztahy. Aktuální informace o plnění Maastrichtských kritérií novými členskými zeměmi byly získány na internetových stránkách České národní banky a Evropské centrální banky a v časopisu Ekonom a Finance.

LANDOROVÁ, A. (lit. 9), ŠTĚPÁNEK, P. (<http://www.cnb.cz>) se shodují, že by Česká republika měla setrvat v ERM II. jen 2 roky (minimální stanovené období). Případný delší pobyt by neznamenal pro Českou republiku zvýšení stability devizového kurzu, neboť již dnes splňuje kritéria ERM II. Centrální banka Slovenska, která již vstoupila do ERM II, tvrdí, na rozdíl od ČNB, že účast v tomto kurzovém systému vytváří tlak na rychlejší realizaci domácích reforem a má tedy výrazný stabilizující účinek.

Po zhodnocení pozitivních efektů a případných rizik přijetí společné měny preferuje LANDOROVÁ, A. (lit. 4) přistoupení České republiky k eurozóně v nejbližším možném termínu. Guvernér České národní banky Z. Tůma navrhuje spíše pozdější integraci do eurozóny, aby se tak minimalizovala rizika pro Českou republiku (<http://www.cnb.cz>). MAREK, D. (časopis Bankovníctví č.4, 2004) říká, že na rozdíl od řízení veřejných financí je měnová politika dobře připravena na zapojení do měnové unie. Tento názor také zastává MACHALA, K. (časopis Bankovníctví č. 5, 2004) a dodává, že Česká národní banka se bude i nadále pokoušet udržet cenovou stabilitu a apelovat na vládu, aby reformy byly zásadnějšího charakteru.

Možné výhody, nevýhody, rizika a problémy připojení České republiky do EMU byly převzaty z publikace BRŮŽEK, A. (lit.2) a z internetových stránek České národní banky.

Všichni výše uvedení autoři se vcelku shodli na výhodách a nevýhodách spojené s jednotnou měnou euro.

LANDOROVÁ, A. (lit. 9) a vedení ČNB se shodují, že Česká národní banka byla již před vstupem do Evropské unie dostatečně harmonizována s požadavky Společenství.

ČNB spolupracuje s ECB na všech úrovních, ČNB k tomu využívá účasti na různých výborech či komisích, ŠTĚPÁNEK, P. (lit. <http://www.cnb.cz>).

BRŮŽEK, A. (lit.2) ve své studii uvedl některé osobnosti kritizující jednotnou měnu. Například ekonom CONNOLLY, B. publikoval knihu o společné měně, v níž zavedení eura jednoznačně odmítá.

Dalším kritikem koncepce Evropské měnové unie je americký profesor FELDSTEIN, M., který tvrdí, že jednotný trh nepotřebuje jednotnou měnu, protože ta může vést k vyšší inflaci, nezaměstnanosti a utlumit tak ekonomický obchod. V tomto negativním přístupu pokračoval ve svém dalším článku, kde zhodnocuje fungování EMU a poukazuje na to, že měnová politika ECB není vhodná pro eurozónu, protože cyklické a inflační podmínky v jednotlivých zemích se výrazně liší, což může vést ke zvýšenému protekcionismu, k růstu cenové hladiny atd. Podle jeho názoru EMU bude vyhovovat ještě méně v dalších

letech, kdy se rozšíří o další členy. V této diplomové práci byl respektován fakt, že jednotná měna je jedním z pilířů Evropské unie a že členské státy se při vstupu do Společenství zavázaly přijmout taková opatření, která povedou k přijetí eura.

FRAIT, J.(lit.8) ve své knize zmiňuje kritiku De Grauwea na vhodnost Maastrichtské smlouvy, který tvrdí, že tato smlouva je velmi komplikovaná a nejméně schůdná cesta k jednotné měně. Naopak ECB (<http://www.ecb.int>) respektuje statut Maastrichtské smlouvy v plném rozsahu.

3. Metodika a cíl práce

Objekt zkoumání

Objektem zkoumání je centrální banka České republiky, Česká národní banka (jako zástupce nových členských zemí) a Evropský systém centrálních bank, který je tvořen Evropskou centrální bankou a centrálními bankami členských států Evropské unie.

Hlavní cíle

Hlavním cílem této diplomové práce je posoudit současný stav a charakter centrálního bankovníctví v Evropské unii a v České republice, se zaměřením na nástroje, funkce a cíle jednotlivých centrálních bank a Evropské centrální banky. Bude posuzováno do jaké míry byla ovlivněna činnost centrálních bank členských států po vstupu do Evropského systému centrálních bank a jaký byl jejich další vývoj.

Větší pozornost bude věnována zejména České národní bance, Evropské centrální bance.

Národní centrální banky nových členských zemí budou hodnoceny podle toho, jak splnily přístupová kritéria a jak se začlenily do Evropského systému centrálních bank. Na základě tohoto rozboru bude provedena predikce budoucího vývoje centrálního bankovníctví v Evropské unii v souvislosti s pokračujícím procesem sjednocování Evropy.

Dílčí cíle

- definovat obecné cíle, funkce a nástroje centrálního bankovníctví v současných tržních ekonomikách
- charakterizovat cíle, funkce a nástroje České národní banky před a po vstupu do EU
- provést analýzu centrálního bankovníctví v Evropské unii
- zabývat se systémem centrálního bankovníctví členských států na národních úrovních
- zhodnotit změny centrálního bankovníctví v České republice po vstupu do Evropské unie

Použité metody

1. Analogie (hledání obdoby) – tato metoda vychází z metody srovnávání. Je to myšlenkový postup, při němž na základě shody některých znaků u různých předmětů usuzujeme na přibližnou shodu i u některých ostatních znaků těchto předmětů. To umožňuje orientaci při zkoumání neznámých jevů. Analogie se opírá o zákonitosti, pravidelnost a jednotvárnost různých jevů. Tato metoda má však své nedostatky vyplývající z velmi rozdílně působících faktorů, které se mohou vzájemně ovlivňovat a kompenzovat.

Tato metoda byla použita při predikci vývoje českého centrálního bankovníctví po vstupu České republiky do Evropské unie, kdy za analogii bylo zvoleno Portugalsko a Řecko, které jsou již členy Unie a které mají s Českou republikou do určité míry srovnatelnou ekonomiku.

2. Analýza (rozkládání) – v širším slova smyslu jde o postup získávání a třídění informací, které souvisí s danou problematikou. V užším pojetí je analýza chápána jako myšlenkové rozložení zkoumaného jevu na jednotlivé části, které jsou podrobeny dalšímu zkoumání. Rozkládání vychází z předpokladu, že v jevu existuje určitý systém, mezi dílčími prvky platí vzájemné vazby a určité zákonitosti. Důkladnější poznání jednotlivých částí umožní lépe poznat jev jako celek. Cílem analýzy je odhalit zákonitosti chování systému.

3. Syntéza (skládání) – syntéza je spojování jednotlivých částí v celek. Během tohoto procesu sledujeme vzájemné podstatné souvislosti mezi jednotlivými složkami daného jevu, to umožňuje lépe poznávat jev jak celek. Tato metoda přispívá k odhalování vnitřních zákonitostí a vývoje jevu. Analýza a syntéza tvoří nedílnou jednotu, oba postupy se vzájemně prolínají a doplňují.¹

V této práci jsem analyzovala výsledky plnění některých maastrichtských kritérií, které spadají do kompetencí centrálních bank a následně jsem odvozovala jejich celkovou připravenost na vstup do eurozóny.

¹ SYNEK, M. a kol.: Diplomová práce a státní zkoušky na VŠE v Praze. Skripta VŠE v Praze, 1996

3. Dedukce (postup od obecného ke zvláštnímu) – používá obecnějších závěrů a tvrzení k vytvoření závěrů méně obecných.

4. Indukce (postup od zvláštního k obecnému) – indukce znamená odvozování obecného závěru na základě mnoha poznatků o jednotlivých částech celku. Umožňuje tak zevšeobecnění, pochopení podstaty jevů a následné odvození jejich závislosti. Indukce a dedukce spolu úzce souvisí.¹

Indukce a dedukce byly v této práci často použity. Například při popisu jednotlivých funkcí, nástrojů a cílů České národní banky za účelem celkové charakteristiky této centrální banky.

5. Komparativní metoda (srovnávání) – používá se při srovnání různých jevů, ukazatelů, předmětů a organizačních struktur aj.

V této diplomové práci bylo použito následující srovnávání:

- srovnávání vývoje téhož ukazatele v prostoru (např. porovnávání národních centrálních bank)
- srovnávání vývoje ukazatele v časové řadě včetně určení jeho trendu (např. vývoj inflace, úrokových sazeb atd.)
- porovnávání stanoveného plánu se skutečně dosaženým výsledkem (plnění inflačních cílů České národní banky)
- srovnávání nejlepších, průměrných a nejhorších výsledků (plnění konvergenčních kritérií zeměmi, které již přijaly nebo se chystají přijmout společnou měnu euro)
- srovnávání názorů, pojetí problémů a jejich řešení v jednotlivých literárních pramenech

Zdroje informací

Informace potřebné pro vypracování této diplomové práce jsem čerpala z odborné literatury, periodik, publikací České národní banky a z internetových stránek Evropské centrální banky, České národní banky a internetových stránek centrálních bank členských států.

¹ SYNEK, M. a kol.: Diplomová práce a státní zkoušky na VŠE v Praze. Skripta VŠE v Praze, 1996

4. Centrální banka v současných tržních ekonomikách

4.1 Funkce centrální banky

Centrální banka zajišťuje mikroekonomické a makroekonomické funkce. Mezi mikroekonomické funkce patří především regulace bankovního systému, platebního styku, postavení centrální banky jako banky státu a reprezentanta státu vůči domácí i zahraniční veřejnosti. Makroekonomickou funkcí se rozumí provádění měnové politiky, emise hotovostních peněz a operace s devizovými prostředky. Tyto funkce jsou navzájem propojené.

Banka bank

Centrální banka vystupuje jako banka bank, neboť je nadřazena všem ostatním bankám a může regulovat jejich činnost, hlavně prostřednictvím nepřímých nástrojů. Centrální banka poskytuje bankám úvěry, přijímá od nich vklady a provádí i další bankovní operace, jako zajišťování clearingového zúčtování, obchody s devizami apod.

Vklady bank u centrální banky jsou dvojího druhu. Jedná se o **povinné vklady** ve formě tzv. povinných minimálních rezerv v domácí měně, které mají za účel především regulovat množství vkladů, s kterými mohou banky volně disponovat. A o **dobrovolné vklady** (dobrovolné rezervy), což jsou prostředky bank uložené na účtech centrální banky pro zajištění mezibankovního platebního styku. V některých zemích mohou banky u centrální banky také vytvářet vklady v zahraničních měnách, a to i v podobě povinných úložek.

Také úvěry mohou mít dvě základní podoby, refinanční úvěry a lombardní úvěry. Refinanční úvěry jsou úročeny diskontní úrokovou sazbou, která je natolik nízká, že pro banky představují velmi levný zdroj prostředků. Lombardní úvěry volí banky v případě, že mají problémy s likviditou. Jestliže má banka mírné problémy s likviditou, volí „běžně dostupný“ úvěr u centrální banky, který je pro ně levnější než půjčka na mezibankovním trhu. V případě značných problémů se zajištěním likvidity, nebo dokonce solventnosti, představuje pro ně úvěr od centrální banky poslední možnost. Centrální banka pak vystupuje jako **věřitel poslední instance**.

Zúčtování (clearing) operací v bankovním systému mohou kromě centrální banky provádět i jiné bankovní instituce. Například ve Velké Británii zúčtování mezi bankami provádějí vedle Bank of England i clearingové banky (největší banky v zemi) i některé další banky, které jsou členy Association for Payment Clearing Services (APACS). V našem bankovním systému zajišťuje zúčtování mezi bankami centrální banka, a to ze zákona jako jediné clearingové centrum.

Vrcholový subjekt měnové politiky

Centrální banka je ze zákona pověřena péčí o stabilitu měny. Do 20. století, kdy převažovaly hotovostní peníze, se měnová politika centrální banky zaměřovala hlavně na regulaci těchto peněz. Nyní dochází k rozvoji bezhotovostních peněz a tak se musí centrální banka zaměřit na regulaci i této formy peněz. Centrální banka tedy také reguluje úrokové sazby a měnové kurzy. Měnová politika záleží na samostatnosti a nezávislosti centrální banky v daném státě. Buď má centrální banka kompetence sama rozhodovat, což je v současné době obvyklejší (např. Německo, Švýcarsko) nebo centrální banka měnovou politiku provádí, ale o jejím charakteru nerozhoduje či pouze spolurozhoduje. V tomto případě rozhodnutí o nástrojích, postupech a cílech podléhají schválení vlády či ministerstva financí (např. Japonsko, Velká Británie).

Funkce emisní

Centrální banka je jedinou bankou ve státě, která má oprávnění emitovat hotovostní peníze, tedy bankovky a mince, a to na základě tzv. emisního monopolu. S tím souvisí i řada technických činností, jako např. správa zásob oběživa, organizace dodávek bankovek a mincí od výrobců do peněžního oběhu, zařizování tisku bankovek, ražby mincí, dozor na ochranu a bezpečnost oběživa dosud neuvedeného do oběhu, na úschovu a ničení tiskových desek, razidel, neplatných a vyřazených bankovek a mincí, zajišťování poškozených platidel, určování postupů při odebírání padělaných peněz atd. V širším pojetí však emisní funkcí není jen řízení emise hotovostních peněz, ale i peněz bezhotovostních, což představuje daleko větší část celkového peněžního oběhu. Jejich formy prošly vývojem, a to od zápisu na vkladových, běžných a dalších účtech bank až po nejvíce vyvinuté formy elektronických a internetových peněz. Na rozdíl od monopolní emise peněz, která je svěřena výhradně centrální bance, emitují bezhotovostní peníze kromě banky centrální i banky obchodní. Proto lze také chápat emisní funkci centrální banky

v širším smyslu jako zabezpečování stability měny prostřednictvím regulace peněz v ekonomice. V současné době, kdy ale roste podíl bezhotovostních transakcí se omezují možnosti centrální banky takto ovlivňovat měnovou bázi. První emisní monopol získala rakouská banka Privilegierte Österreichische National-Zettel Bank v roce 1817 na dobu 25 let. V roce 1844 získala, jako první, neomezený monopol Bank of England.

Bankovní regulace a dohled

Centrální banka prověřuje legálnost a oprávněnost bankovních operací. Aby toto mohla vykonávat, musí mít pravomoc zabývat se dodržováním zákonů a zajišťovat právní ochranu osobám vykonávajícím dohled nad bankami. Dále centrální banka schvaluje a prověřuje zásady pro zakládání nových bank, uděluje licence, dohlíží na dodržování jejich podmínek. Při udělování oprávnění působit jako banka se posuzují stanovené standardy, jako je například vlastnická struktura banky, složení představenstva a vrcholového vedení, obchodní plán a systém vnitřní kontroly, kapitálové vybavení banky. U zahraničních žadatelů by měl být požadován i souhlas bankovního dohledu domovského státu. Jestliže centrální banka zjistí nedostatky v činnosti některé obchodní banky, vyzve ji k nápravě, popřípadě jí uloží pokutu, sankce, nebo dané bance odebere či omezí licenci. Aby se obchodní banky nevystavovaly nepřiměřeným rizikům, má centrální banka pravomoc prověřovat jejich důležitá investiční rozhodnutí. Také hodnotí politiku banky, její postupy a metody pro hodnocení kvality aktiv a rezervy ke krytí ztrát z úvěrů. K tomu je potřeba *dohlídky na dálku* a *dohlídky na místě*, centrální banka proto udržuje pravidelné kontakty s vedením dané banky. Tyto dohlídky jsou doplněny vnějším auditem a nezávislým ověřením získaných informací. Bankovní dohled musí být ujištěn, že banky vedou příslušné záznamy na náležité úrovni a v souladu s účetními předpisy, a že jsou tyto výkazy pravidelně zveřejňovány.

Výkon této funkce vyplývá ze zákona o centrální bance a zákona o bankách. V roce 1997 Basilejský výbor pro bankovní dohled (Basle Committee of Banking Supervision) vydal Základní principy efektivního bankovního dohledu (Basle Core Principles). Základních principů je 25 a jejich cílem je integrita bankovních sektorů v různých zemích. Tento výbor byl založen v roce 1974 guvernéry centrálních bank zemí „Skupiny 10“ (tj. Group 10, tato skupina je tvořena nejvyspělejšími zeměmi: Francie, Itálie, Japonsko, Kanada, Německo, USA, Velká Británie, Belgie, Nizozemsko, Švédsko a od roku 1983 jako 11. země Švýcarsko). Mezi hlavní cíle Výboru patří podpora stability mezinárodního bankovního systému, sjednocování podmínek pro přidělování bankovních licencí,

sjednocování principů a způsobů krytí rizik, především úvěrového a tržního rizika atd. Pravidelná setkání členů Výboru se konají čtyřikrát za rok.¹

Pod bankovní dohled též spadá regulace peněžních a kapitálových trhů. V této oblasti se centrální banka zaměřuje zejména na bankovní sektor, dále zde existují instituce vytvořené prioritně pro dohled nad ostatními sektory ekonomiky. Centrální banka bývá často kritizována, že si přisvojuje příliš mnoho pravomocí, ale bankovní skandály, jako například podvodné machinace s účty klientů, krachy mnoha bank, „praní špinavých peněz“ (tj. legalizace výnosů z trestné činnosti) a další nekalé praktiky dokazují význam bankovního dozoru.

V některých zemích bývá bankovním dozorem pověřeno více institucí. Například v Německu je to Bundesaufsichtsamt für das Kreditwesen

Funkce banky státu (vlády)

Centrální banka vede účty a provádí některé operace pro vládu, správu a organizační složky státu. V některých zemích (Francie, Japonsko) centrální banka realizuje vládní záměry v měnové oblasti, bývá proto označována za vládní banku. Ve Velké Británii centrální banka koordinuje své záměry s politikou vlády. V jiných zemích je centrální banka na vládě nezávislou institucí. Míra nezávislosti jednotlivých centrálních bank se odvíjí od legislativy a tradice dané země.

Tato funkce centrální banky je historicky nejstarší. Centrální banka byla využívána vládou pro realizaci záměrů hospodářské politiky, což se projevilo hlavně v druhé polovině dvacátého století, kdy mnohé „státy blahobytu“ používaly na plnění svých cílů veřejných peněz. Centrální banky byly nuceny povolit vládám přednostní přístup k úvěrům. Důsledkem bylo dluhové břemeno, inflace, která vedla k nízké důvěryhodnosti centrální banky. Zejména tato situace podnítila snahu o nezávislost centrální banky na vládě a státu. Mezi hlavní operace, které centrální banka pro vládu provádí, patří správa státního dluhu, činnosti spojené s poskytováním a splácením úvěrů státu, platbou úroků, správa devizových rezerv státu a jejich řízení, emise státních pokladničních poukázek a státních dluhopisů apod. Přímé poskytování úvěru státu je ve většině zemí zákonem zcela vyloučeno nebo alespoň podmíněno úpisem státních cenných papírů a jejich umístění na peněžním a kapitálovém trhu. Přímé úvěrování je částečně povoleno ve Francii a Holandsku. Dále sem patří pokladní plnění státního rozpočtu, tedy vedení účtů, inkasa a

² REVENDA, Z. : Centrální bankovníctví. Praha, Management Press 1999

úhrady a další operace, které souvisejí s běžným hospodařením státního rozpočtu. Pokladní plnění státního rozpočtu centrální banky v některých zemích neprovádějí. V České republice centrální banka tuto činnost zajišťuje. V souvislosti se správou státního dluhu a případným plněním státního rozpočtu se o centrálních bankách mluví jako o fiskálních agentech vlád. Centrální banky ve vyspělých zemích emitují státní cenné papíry, kterými státy kryjí schodky státního rozpočtu.¹

Funkce správce devizových rezerv

Devizová činnost centrální banky zahrnuje shromažďování a nakládání s devizovými rezervami státu na devizových trzích. Prováděné operace mají tři základní důvody, a to zabezpečení devizové likvidity země, spočívající v zabezpečování žádoucí výše a struktury devizových rezerv. Dále *udržování hodnoty devizových rezerv*, což je zabezpečováno prostřednictvím zajišťovacích operací (tzv. hedging). K poklesu hodnoty devizových rezerv by mohlo dojít při držení znehodnocujících se měn. A *ovlivňování úrovně měnového kursu domácí měny k měnám zahraničním* zejména prostřednictvím kursových intervencí, které se provádějí formou prodejů, resp. nákupů zahraničních měn za domácí měnu.

Centrální banky mohou také v podobě zákona vymezit stupeň směnitelnosti domácí měny pro devizové tuzemce a devizové cizozemce a jednotlivé položky platební bilance. Do náplně této funkce centrální banky lze též zařadit i správu a úschovu měnového zlata, tzv. *zlaté rezervy státu*.

Funkce reprezentanta vlády v měnové oblasti

V roli reprezentanta vlády v otázkách měnové politiky vystupuje centrální banka jak vůči domácí veřejnosti tak i vůči zahraničí. V rámci dané země spočívá její funkce v pravidelném informování veřejnosti o měnovém vývoji, jeho hlavních problémech a způsobech jejich řešení. Zároveň by také měla veřejnosti vysvětlovat své přístupy a přesvědčit ji o jejich správnosti a nutnosti. Centrální banka bývá též mluvčím vlády v měnových otázkách vůči zahraničí a reprezentuje danou zemi v mezinárodních měnových a finančních institucích, jako jsou Mezinárodní měnový fond, Světová banka, Banka pro mezinárodní platby atd.

⁵ REVENDA, Z. : Centrální bankovníctví. Praha, Management Press 1999

4.2 Nástroje centrálního bankovníctví

Měnová politika je součástí výkonu emisní funkce centrální banky. Její hlavní náplní je tvorba pravidel a opatření pro provádění platebních operací, depozitních, úvěrových, devizových a dalších peněžních činností, díky kterým centrální banka ovlivňuje nejen množství peněz v ekonomice, stabilitu cenové hladiny, ale i makroekonomické veličiny, jako je míra inflace, tempo ekonomického růstu, míra zaměstnanosti apod.

Měnová politika centrální banky zaměřená na zvýšení množství peněz v ekonomice prostřednictvím snížení úrokových sazeb je označována jako *expanzivní*, nebo také jako politika „levných peněz“. Opačná politika, která zvyšuje úrokové sazby za účelem snížení množství peněz v ekonomice se nazývá *restriktivní*, politika „drahých peněz“. Pak je zde ještě tzv. *neutrální* měnová politika, která udržuje v dané ekonomice takové množství peněz, jenž nepůsobí inflačně ani deflačně.

Klasifikace nástrojů měnové politiky podle různých hledisek

Z hlediska adresnosti jde o nástroje *přímé* (nazývané též jako adresné, direktivní, administrativní, selektivní) a *nepřímé* (tj. tržní, ekonomické).

Z hlediska časového působení jde o nástroje *krátkodobé* a *dlouhodobé*.

Z hlediska četnosti jde o nástroje *běžné* a *výjimečné*.

Z hlediska rychlosti zavedení a působení jde o *nástroje s okamžitým působením* a takové, jejichž působení se projeví až *s časovým zpožděním* po zavedení.

4.2.1 Nepřímé nástroje měnové politiky

Používání nepřímých nástrojů je v tržních ekonomikách mnohem častější, než je tomu u nástrojů přímých. Mezi nepřímé nástroje se řadí zejména diskontní nástroje, operace na volném trhu, povinné minimální rezervy, kursové intervence, konverze a swapy cizích měn.

Operace na volném trhu

Operace na volném trhu patří mezi nejpružnější a centrální bankou nejvíce používané nástroje pro regulaci měnové báze a úrokových sazeb. Jejich výhodou je, že jsou to poměrně jednoduché obchody s nízkými náklady a centrální banka má nad nimi plnou kontrolu, neboť k nim dochází jen na základě jejího rozhodnutí. Tyto operace provádí

centrální banka hlavně s obchodními bankami a bankovními institucemi, s nebankovními subjekty jen výjimečně. Operace na volném trhu provádí centrální banka nákupem a prodejem bezrizikových cenných papírů, zejména státních dluhopisů, cenných papírů vydávaných státními agenturami, krátkodobých pokladničních poukázek a dále bankami akceptovaných směnek (bankovní akcepty). Někdy obchoduje i s vlastními krátkodobými dluhopisy. (V České republice to jsou krátkodobé poukázky České národní banky).

Při nákupu cenných papírů centrální bankou od obchodních bank se zvyšuje peněžní zásoba. Při prodeji cenných papírů centrální bankou obchodním bankám jsou zdroje obchodních bank snižovány.

Operace na volném trhu jsou *dynamické* (aktivní) a *obranné* (defenzivní, vynucené). Aktivní jsou prováděny s cílem změnit velikost objemu peněžní zásoby. Kontrola měnové báze má dopad na hospodářskou aktivitu. Defenzivní operace mají zabránit vlivu jiných faktorů na měnovou bázi, jako jsou například změny vyvolané přílivy a odlivy krátkodobého i dlouhodobého kapitálu ze zahraničí a do zahraničí, různé zásahy za účelem změnit měnový kurz apod. Tyto operace jsou spíše opatřením.

Obchody s cennými papíry mohou probíhat v různých formách. Jednou z nich jsou tzv. penzijní obchody, které tvoří *prosté repo operace* a *reverzní repo operace*. Zde se prodávající strana zavazuje druhé smluvní straně k budoucímu zpětnému odkupu těchto cenných papírů za předem stanovenou cenu. Cena zpětného nákupu je stanovena jako cena nákupu zvýšená o úrok, který se vypočítá na základě úrokové reposazby, jež vyhláší centrální banka. Tyto operace jsou členěny na termínové, kdy je stanoven přesný termín zpětné operace a na netermínované, kdy zpětná operace může být uskutečněna prakticky kdykoliv po uzavření smlouvy.

U *prostých repo operací* prodává centrální banka cenné papíry, což má za následek pokles měnové báze, která se po stanoveném termínu vrátí na původní úroveň.

Naopak *reverzní repo operace* představují nákup cenných papírů centrální bankou, která je později opět prodá. To způsobí, že peněžní zásoba dočasně roste.

Dalším typem operací na volném trhu je tzv. *switching*, ten spočívá ve výměně cenných papírů za stejné cenné papíry, ale s jinou lhůtou splatnosti. Switching nemá přímý vliv na peněžní zásobu a jeho smyslem je změna časové struktury cenných papírů v aktivech (u vlastních cenných papírů v pasivech) centrální banky.¹

¹ ULRICH, M. : Bankovníctví. Skripta ČZU v Praze, 2001

Diskontní politika

Diskontní politika centrální banky patří k nejstarším nástrojům měnového řízení. Význam a využívání diskontní sazby jako regulačního nástroje centrální banky vyplynul z funkce centrální banky jako banky emisní a banky bank. To znamená, že centrální banka emitovala peníze na základě reeskontu, tj. nákupu směnek nebo jiných cenných papírů od obchodních bank se srážkou diskontu.

Dnes diskontní politika zahrnuje úvěry centrální banky (diskontní, reeskontní a lombardní), úrokové sazby z těchto úvěrů a limity těchto úvěrů.

Diskontní úvěr je základní a často nepoužívanější úvěr, který obchodní banka obdrží od centrální banky po splnění daných podmínek. Centrální banka poskytuje obchodní bankám tento úvěr („otvírá diskontní okénko“), pokud banky nepřekročí maximální limit, který je nejčastěji stanoven absolutní částkou. Nebo pokud nemá banka problémy se splácením předchozích diskontních úvěrů. U diskontních úvěrů nebývá obvykle vyžadováno krytí cennými papíry.

Rozlišujeme tři základní typy diskontních úvěrů:

- *běžné diskontní úvěry* sloužící k překlenutí krátkodobých výkyvů likvidity banky,
- *sezónní diskontní úvěry* pro překlenutí sezónních výkyvů, zejména u bank poskytující ve větší míře úvěry subjektům podnikajícím v zemědělství. Splatnost těchto dvou úvěrů je zpravidla pohybuje od jednoho do tří měsíců,
- *nouzové diskontní úvěry*, které jsou poskytovány bankám, které se dostaly do dlouhodobějších likvidních problémů. Mají charakter úvěrů od věřitele poslední instance a jejich poskytnutí je obvykle podmíněno předložením reálného plánu obnovení likvidity příslušnou bankou. Jejich splatnost je delší než tři roky a úroková sazba je podstatně vyšší než u běžných a sezónních úvěrů.

Jako jeden z nástrojů měnové politiky jsou tedy používány běžné a částečně i sezónní diskontní úvěry, které jsou úročeny nejnižší úrokovou sazbou v ekonomice, diskontní úrokovou sazbou. Tu vyhláší centrální banka. Jestliže banky čerpají ve velké míře diskontní úvěry od centrální banky, má pohyb diskontní sazby významný vliv na množství peněz v ekonomice. Na zvýšení diskontní sazby mohou banky zareagovat tak, že omezí čerpání úvěrů od centrální banky nebo zvýší úrokové sazby na poskytované úvěry, což způsobí pokles poptávky po těchto produktech a v konečném důsledku pokles množství peněz v ekonomice. A naopak. Diskontní sazba se kvůli těmto účinkům na měnovou bázi mění jen mírně a v delších časových obdobích, není tedy považována za významný operativní nástroj měnové politiky.

Reeskontní úvěr je úvěr poskytnutý centrální bankou za odkup obchodních směnek od bank, které je předtím odkoupily od svých nebankovních klientů. Cena úvěru je opět ve výši diskontní úrokové sazby. Centrální banka reeskontuje pouze prvotřídní obchodní směnky a doba splatnosti obvykle nepřekračuje 90 dní. Doba, na kterou centrální banka směnky eskontuje je vždy kratší než zbývající doba splatnosti směnky, aby se vyhnula předkládání směnky k proplacení směnečnému dlužníkovi. Tento úvěr se používá ke zvyšování měnové báze.

Lombardní úvěr poskytuje centrální banka obchodním bankám proti zástavě cenných papírů. Je určen bankám, které mají velké problémy s likviditou a nemají šanci získat žádný z výše uvedených úvěrů. Je tedy chápán spíše jako pomoc bankám než jako významný nástroj měnové politiky. Lombardní úroková sazba je proto značně vysoká. Současně platí, že hodnota zastavovaných cenných papírů je vyšší nežli poskytovaný úvěr. Tento úvěr je spojen s růstem měnové báze a to je jeden z důvodů, proč se v některých zemích vůbec nepoužívá, jako například v USA.

Poskytnutí diskontního, reeskontního a lombardního úvěru obvykle vede ke zvýšení růstu měnové báze. Obtížná prognóza tohoto dopadu na měnovou bázi znesnadňuje použití úvěrů jako spolehlivého nástroje měnové politiky.

Povinné minimální rezervy

Povinné minimální rezervy (nebo jen minimální rezervy, zákonné rezervní krytí apod.)¹ jsou povinné vklady obchodních bank u centrální banky. Často bývají u různých bank buď zcela bezúročné anebo úročené velmi nízkou sazbou. Obchodní banky je mohou používat jako jeden ze zdrojů své likvidity, význam tohoto zdroje ale v posledních letech slábne. Povinné minimální rezervy také ovlivňují úvěrovou kapacitu bank a tím regulují množství peněz v oběhu. Výše povinných minimálních rezerv je stanovena podílem (procentní sazbou) z primárních vkladů nebankovních klientů (čili z prvotních depozit obchodní banky). Čím jsou vklady likvidnější, tím vyšší může být blokáce rezervy (tzn. že krátkodobá depozita mají vyšší sazbu než depozita dlouhodobější). Výše primárních vkladů se určuje jako *průměr stavů několika posledních období* (v České republice je rozhodným obdobím čtrnáctidenní zpětný cyklus), ke kterým jsou banky povinny

¹ ULRICH, M. : Bankovníctví. Skripta ČZU v Praze, 2001

sestavovat a zasílat své výkazy centrální bance. Sazby povinných minimálních rezerv se dále mohou členit i podle druhů, výše a někdy i podle původu vkladů.²

Při restriktivní měnové politice se sazby povinných minimálních rezerv zvyšují a při expanzivní se snižují.

Banky mohou mít u centrální banky povinné minimální rezervy vyšší než je předepsaná výše, jedná se o tzv. dobrovolné rezervy. V tomto případě z toho neplynou žádné důsledky. Jestliže mají banky u centrální banky nižší povinné minimální rezervy, uvalí centrální banka na tyto banky sankce, nejčastěji v podobě sankčního úroku z rozdílu požadovaného a skutečného stavu. Na tento rozdíl pohlíží centrální banka obvykle jako na nouzový diskontní úvěr.

Jednotlivé obchodní banky se liší rozsahem a strukturou svých úvěrových zdrojů a podle toho reagují na změny sazby povinných rezerv. Při zvýšení sazby povinných minimálních rezerv si mohou banky, které drží snadno likvidní cenné papíry, doplnit snížení úvěrových zdrojů jejich prodejem. Ke zvýšení úvěrových zdrojů mohou banky použít i zahraniční výpůjčky. Banky, které nemají volné peněžní prostředky ke zvýšení svých povinných minimálních rezerv, jsou nuceny prodat část zásob svých cenných papírů, přistoupit k výpůjčkám na mezibankovním trhu, nebo požádat centrální banku o refinanční úvěr. Centrální banka snižuje sazby povinných minimálních rezerv, aby obchodní banky mohly poskytovat více úvěrů jejich nebankovním subjektům. Účinek snížení sazby je závislý na stavu jiných úvěrových zdrojů než jsou depozita. Drží-li obchodní banky zdroje, které nepodléhají tvorbě povinných minimálních rezerv, a které nejsou z různých důvodů čerpány, je účinek změny sazby minimální či nulový.

Z pohledu měnové politiky nemají povinné minimální rezervy přímý dopad na měnovou bázi, protože povinné minimální rezervy jsou součástí celkových rezerv, které mají obchodní banky u centrální banky. Změna sazby může pozměnit jen jejich vnitřní strukturu. Ovšem dopad změn sazeb povinných minimálních rezerv na množství peněz v ekonomice je poměrně velmi intenzivní. Změny sazeb povinných minimálních rezerv nebývají příliš časté a pokud k nim dochází, bývají relativně malé a banky mají čas se jim přizpůsobit.

² LANDOROVÁ, A. : Centrální bankovníctví. Skripta TU v Liberci, 2003

Řízení sazeb povinných minimálních rezerv je problematické, působení změn se projevuje s časovým odstupem, vykazování primárních vkladů obchodních bank je administrativně náročné. Proto se v mnoha zemích povinné minimální rezervy nepoužívají jako nástroj měnové politiky.

Kurové intervence

Hlavním cílem kurových intervencí není změna měnové báze, ale především regulace měnového kurzu (měnový kurz je cena jedné měny vyjádřená v jednotkách cizí měny) v souladu se záměry své měnové politiky. Soustavu měnových kurzů lze členit na:

- **pružný s neomezenou oscilací**, jako je řízený nebo čistý floating. U řízeného floatingu centrální banka může, ale nemusí korigovat pohyb měnového kurzu. Tento režim je uplatňován ve většině zemí Mezinárodního měnového fondu, včetně České republiky. Čistý floating odráží tržní poptávku a nabídku po domácí měně, nepředpokládá zásah jakékoliv měnové autority.
- **pružný s omezenou oscilací**, kdy centrální banka určuje limity oscilace, tzv. flukтуаční pásmo. Centrální banka provádí zásahy (intervenuje) jakmile se pohyb kurzu měnové jednotky přiblíží k hraničním flukтуаčního pásma, aby nedošlo k překročení těchto limitů. Určitou modifikací tohoto režimu je vazba dané měny na jinou měnu nebo na několik jiných měn (neboli měnový koš).
- **nepružný**, bývá používán v centrálně plánovaných ekonomikách a v rozvojových zemích, kde má stát tzv. devizový monopol. Často se jedná o volně nesměnitelné měny (jejich nákup či prodej je podroben přísným pravidlům). Nákup a prodej cizí měny v těchto zemích má charakter přidělového systému. Dlouhodobá neměnnost kurzu musí být korigována doplňkovými koeficienty, jimiž se kurz upravuje na kurz reálný blízký se k tržnímu kurzu. V České republice byl tento režim uplatňován v 60. letech 20. století a koeficienty byly nazývané jako „vnitřní reprodukční cenové vyrovnání“.

System nepružných kurzů je neslučitelný s tržní ekonomikou a proto v dalším textu o řízení měnového kurzu centrální bankou je předpokládán jen kurz pohyblivý. Centrální banka určuje režim měnového kurzu autonomně nebo po dohodě s vládou.

Intervence centrální banky jsou odvislé od zvoleného režimu měnového kurzu v zemi. Cílem kurzových intervencí je především ovlivňovat vztah mezi nabídkou po domácí měně a poptávkou po ní na devizových trzích s úmyslem regulovat kurz domácí měny. Kurzové intervence mohou být operativní, permanentní nebo mimořádné. Běžně jsou používány permanentní kurzové intervence ve formě přímých devizových intervencí (častěji používané) a nepřímých intervencí.

U **přímých devizových intervencí** nakupuje, respektive prodává centrální banka domácí měnu za měny zahraniční na domácím trhu (zde centrální banka obchoduje hlavně s domácími obchodními bankami, zahraničními bankami působícími v bankovním sektoru domácí ekonomiky) nebo na zahraničním trhu (kde centrální banka obchoduje se zahraničními bankami a jinými subjekty působícími na devizových trzích). Tím dochází přímo ke změně nabídky, resp. poptávky po domácí měně a zahraničních měnách s dopadem na měnový kurz. Chce-li centrální banka zabránit znehodnocení domácí měny, nakupuje domácí měnu za měnu zahraniční. Tím dojde ke zvýšení poptávky po domácí měně, což působí na její zhodnocení a na zvýšení směnného kurzu. Při nákupu zahraniční měny centrální bankou roste na domácím devizovém trhu poptávka po této zahraniční měně a současně vede k růstu nabídky domácí měny a následně k znehodnocení domácí měny (vzestup jejího měnového kurzu).

Úspěch kurzových intervencí je závislý na množství devizových zdrojů centrální banky. Pro centrální banku je proto jednodušší zabránit zhodnocení domácí měny, neboť nabídku domácí měny může centrální banka snadno zvýšit. Ke zhodnocení domácí měny potřebuje centrální banka mít k dispozici dostatečné množství zahraničních měn. Tento nedostatek bývá řešen tzv. **nepřímými intervencemi**, jako je například nákup či prodej zlata, úpravy diskontní úrokové míry. Růst úrokových sazeb vede ke zhodnocení domácí měny, jehož důsledkem je příliv zahraničního kapitálu. Naopak snížení úrokových sazeb působí na odliv zahraničního kapitálu, zahraniční investoři budou preferovat investování svých peněz v jiné zemi, kde jsou vyšší úrokové míry, které mu zajistí vyšší zhodnocení peněz.

Centrální banka provádí devizové transakce bezhotovostní, formou devizových konverzí a devizových swapů, pro ovlivnění pohybu devizového kurzu domácí měny. Využívá k tomu informační technologie. **Devizová konverze** je nákup a prodej cizí měny za měnu domácí. Tato transakce je prováděna při aktuálním (nebo-li spotovém) kurzu nebo při předem dohodnutém termínovém kurzu (nebo-li forwardovém kurzu). Účelem je přeměna devizových aktiv v jedné měně na devizová aktiva v jiné měně, nejčastěji k tomu dochází, jestliže mají banky nadbytek jedné měny a nedostatek jiné měny, anebo očekávají-li pokles kurzu zahraniční měny, jejíž zásoba převyšuje její potřebu a naopak. Jsou vyhledávány trhy s nejvýhodnějším kurzem dané měny, také se přihlíží k úrokovým mírám. **Devizový swap** je nákup a prodej téže částky v téže měně ve dvou různých časech, jedna operace je promptní a druhá je termínová.

Při nákupu cizí měny centrální bankou od obchodních bank dochází ke zvýšení likvidních rezerv bank a následně ke zvýšení objemu poskytovaných úvěrů. A naopak. V případě konverzí se jedná o trvalou změnu měnové báze a v případě swapů pouze o dočasnou.

4.2.2 Přímé nástroje měnové politiky

Nepřímé nástroje měnové politiky mají globální charakter, naopak přímé nástroje jsou adresné a působí jako doplněk k nepřímým nástrojům. Přímé nástroje jsou diferencovány například podle kategorií zájemců o úvěr, podle objektu úvěru apod. V tržních ekonomikách jsou používány spíše okrajově a na přechodnou dobu kvůli svému netržnímu charakteru. Patří sem pravidla likvidity, úvěrové stropy, limity úrokových sazeb, povinné vklady, doporučení, výzvy a dohody, regulace spotřebního úvěru, regulace investiční činnosti aj.

Pravidla likvidity

Hlavním cílem není regulace měnové báze, ale snaha o zabezpečení žádoucí úrovně likvidity bank a tedy i ochrany vkladů zejména drobných vkladatelů. Pravidlo likvidity omezuje aktivní obchody bank, protože jednotlivé složky aktiv jsou vázány na určité složky pasiv z hlediska doby jejich splatnosti, popřípadě měnové struktury. Dodržení tohoto pravidla je jednou z podmínek pro udělení licence obchodní bance, nedodržení může vést k pozastavení činnosti nebo k odebrání oprávnění podnikat jako banka.

Úvěrové stropy

Úvěrové limity (stropy, kontingenty) jsou velmi účinné, ale jsou používány krátkodobě a jen v případech, kdy je potřeba řešit mimořádné problémy ekonomického vývoje země. Člení se na *absolutní úvěrové stropy*, kdy je bankám stanoven maximální rozsah úvěrů, které mohou poskytnout svým klientům. A na *relativní úvěrové stropy* související s omezením možnosti získat od centrální banky diskontní, reeskontní nebo lombardní úvěry. Úvěrové kontingenty mohou být také uplatňovány selektivně. Jednotlivé obchodní banky musí centrální bance pravidelně předkládat zprávy o poskytovaných úvěrech, které překračují stanovený limit se zdůvodněním, proč je poskytly. Obchodní banky nehodnotí tento nástroj příliš pozitivně, neboť do značné míry omezuje jejich ekonomickou samostatnost. Dává se proto přednost určité té variantě, kdy obchodní banky konzultují s centrální bankou určité druhy úvěrů.

Limity úrokových sazeb

Centrální banka stanovuje maximální nebo minimální úrokové sazby z vkladů a z poskytovaných úvěrů. Tím do značné míry limituje bankám výši čistého úrokového výnosu z jejich vkladů a úvěrů. Jedná se tedy opět o přímý zásah do jejich úvěrové a depozitní činnosti. Z tohoto důvodu jsou v tržních ekonomikách využívány zcela výjimečně.

Povinné vklady

Povinné vklady se týkají zpravidla státních orgánů místní moci a správy, ti mají povinnost ukládat vklady, otvírat účty a provádět některé bankovní operace výhradně přes centrální banku. Ta má tak přehled o jejich prostředcích a kontroluje vliv těchto zdrojů na peněžní zásobu.

Doporučení, výzvy, dohody

Doporučení, výzvy a dohody jsou označovány jako tzv. „morální nátlaky“ nebo „morální domluvy“. Představují požadavky centrální banky vůči obchodním bankám, mohou mít písemnou či ústní podobu. Týkají se většinou omezení úvěrů, zvýhodnění či znevýhodnění určitých druhů úvěrů atd. Z hlediska práva jsou nevynutitelná. Jejich účinnost je ale velmi vysoká.

Doporučení představují přání centrální banky na chování obchodních bank v nejbližším období. Jsou prezentována veřejně guvernérem centrální banky, zejména v odborných ekonomických médiích.

Výzvy nemívají písemnou formu, jsou ale důraznějším a konkrétnějším projevem přání centrální banky.

Dohody jsou někdy nazývány gentlemanské dohody, mívají zpravidla písemnou formu. Stávají se právně závaznými, neboť jsou stvrzeny podpisy zúčastněných stran. Velmi často jsou uzavírány mezi bankami bez účasti centrální banky.

Regulace spotřebního úvěru

Regulace spotřebního úvěru si klade za cíl ovlivňovat koupěschopnou poptávku obyvatelstva. Jestliže je koupěschopnost nízká, je vhodné zvýhodňovat spotřebitelské úvěry, což umožní současnou spotřebu na úkor budoucích důchodů. Kdyby k tomuto zvýhodnění nedošlo, vedlo by to ke stagnaci ekonomiky a k zpomalení tvorby budoucích důchodů. V případě, že je koupěschopnost domácností vysoká, je užitečné naopak spotřebitelské úvěry znevýhodňovat, protože je zbytečné používat budoucí výdaje na současnou spotřebu. To by totiž mohlo vést k nátlaku na růst cen a ke snížení poptávky v budoucnosti.

Regulace investiční činnosti

Tato regulace má ovlivňovat poptávku podnikatelského sektoru. Potřebuje-li podnik prostředky, které překračují stanovenou hranici, musí požádat centrální banku nebo jinou vládní instituci (např. Ministerstvo financí). Tento způsob může být uplatňován pro rozvoj vybraných oborů a odvětví.

5. Česká národní banka

Česká národní banka vznikla na základě zákona České národní rady o České národní bance č. 6/1993 Sb. ze dne 17. prosince 1992 (platnost od 1. května 2002) ve znění změn podle zákona č. 60/1993 Sb., zákona č. 15/1998 Sb., zákona č. 442/2000 Sb., zákona č. 278/2001 Sb., nálezů Ústavního soudu ze dne 20. června 2001, vyhlášený pod č. 278/2001 Sb., zákona č. 482/2001 Sb., zákona č. 127/2002 Sb. Zákon obsahuje úpravu postavení, činností a organizační strukturu ČNB (PDF).¹ ČNB vznikla v souvislosti s rozdělením Československé federativní republiky na dva samostatné státy.

ČNB se skládá z ústředí v Praze a ze 7 organizačních jednotek. Nejvyšším řídicím orgánem ČNB je bankovní rada, složená z vrcholových vedoucích pracovníků banky. Jejími členy jsou guvernér, dva viceguvernéři a další členové z řad vedoucích pracovníků ČNB. Všichni členové bankovní rady jsou jmenováni a odvoláváni prezidentem České republiky na návrh vlády. Funkční období členů bankovní rady je 6 let, přičemž tuto funkci mohou zastávat nejvýše dvakrát. Členem bankovní rady nesmí být poslanec, člen vlády, člověk, který zastává místo v řídicích, dozorčích a kontrolních orgánech jiné banky a podnikatelský subjekt. Také musí být splněny určité požadavky, jako je dokončené vysokoškolské vzdělání, způsobilost k právním úkonům, bezúhonnost apod.

5.1 Cíle České národní banky

Měnová politika České národní banky, dle článku 98 Ústavy České republiky a § 2 zákona č. 6/1993 o České národní bance, má zabezpečovat především cenovou stabilitu, přispět k tvorbě stabilního prostředí pro rozvoj podnikatelských aktivit a podporovat obecnou hospodářskou politiku vlády. K tomu je nezbytná nezávislost České národní banky.

Od počátku roku 1998 se měnová politika realizovala v režimu cílování inflace měřené indexem spotřebitelských cen. Jako ukazatel používá tzv. čistou inflaci, tedy přírůstek cen spotřebního koše očištěný o vliv nepřímých daní a dotací.

¹ Internetové stránky ČNB <http://www.cnb.cz>

Tabulka č.1: Inflační cíle ČNB stanovené v čisté inflaci

Pro rok	Ve výši	Plnění k měsíci	Stanoven
1998	5,5 – 6,5%	prosinec 1998	prosinec 1997
1999	4 – 5%	prosinec 1999	listopad 1998
2000	3,5 – 5,5%	prosinec 2000	prosinec 1997
2001	2 – 4 %	prosinec 2001	duben 2000
2005	1 – 3%	prosinec 2005	duben 1999

Zdroj: Internetové stránky ČNB <http://www.cnb.cz>

Od dubna roku 2001 ČNB rozhodla o přechodu na cílování celkové inflace. Inflační cíle jsou stanoveny ve formě celkového indexu meziročního růstu spotřebitelských cen. Tato strategie zpravidla reaguje na nesoulad mezi predikovanou inflací a stanoveným inflačním cílem tím, že změní nástroje měnové politiky. Míří-li prognóza inflace nad inflační cíl, je to znamení, že by měla být měnová politika restriktivnější, to znamená, že repo sazba by měla být zvýšena. Úroveň inflace rovnoměrně klesá z 3 – 5 % v lednu 2002 na úroveň 2 – 4 % v prosinci 2005. Tento cíl byl stanoven na základě dohody s vládou.

ČNB bude pokračovat v cílování inflace i po své integraci do Evropského systému centrálních bank, protože to není v rozporu s převzatými závazky a protože se jedná o strategii, která přinesla dobré výsledky.¹

Tabulka č.2: Cílové pásmo pro celkovou inflaci v období leden 2002 – prosinec 2005

	pro měsíc	ve výši	plnění k měsíci
začátek pásma	leden 2002	3 – 5%	leden 2002
konec pásma	prosinec 2005	2 – 4%	prosinec 2005

Zdroj: Internetové stránky ČNB <http://www.cnb.cz>

Tabulka č.3 : Prognóza inflace

ukazatel	horizont	ve výši
meziroční přírůstek indexu spotřebitelských cen	říjen 2004	2,3 – 3,7%
	březen 2005	1,6 – 3,0 %

Zdroj: Internetové stránky ČNB <http://www.cnb.cz>

¹ článek ŠTĚPÁNEK, P. : Eurostrategie: Obezřetný přístup ČNB. časopis Bankovníctví, 4/2004.

Na základě údajů uvedených v tabulce č.3 a dle současných prognóz lze usuzovat, že stanovený inflační cíl bude naplněn.

Z důvodu nárazových změn exogenních faktorů (jedná se zejména o nabídkové šoky, které jsou mimo dosah opatření měnové politiky) jsou zde stanoveny výjimky z plnění inflačních cílů. Jde o následující exogenní faktory:¹

- výrazné změny v podmínkách zemědělské výroby s dopadem na ceny zemědělských výrobců,
- živelní pohromy a jiné mimořádné situace s nákladovými a poptávkovými dopady do cenové oblasti,
- úpravy výrazné změny světových cen surovin, energetických zdrojů a komodit,
- výrazné změny devizového kurzu, které nesouvisejí s vývojem domácích fundamentálních veličin a s domácí měnovou politikou, regulovaných cen, jejichž dopad do celkové inflace by přesáhl 1 až 1,5 p.b.,
- skokové úpravy nepřímých daní.

Jak ČNB konstatovala ve své *Dlouhodobé měnové strategii*, lze očekávat, že v souvislosti se vstupem České republiky do EU bude do souboru výjimek z plnění inflačního cíle v budoucnu zařazena ještě výjimka zahrnující jednorázové a předem těžko odhadnutelné cenové šoky vyvolané přejímáním standardů EU.

Při posuzování vývoje inflace vychází ČNB z dat publikovaných Českým statistickým úřadem (ČSÚ). Na základě těchto údajů je prováděna i zpětně hodnocena měnová politika centrální banky. Součinnost ČNB s touto nezávislou institucí zvyšuje kredibilitu inflačního cílování.

¹ Internetové stránky ČNB <http://www.cnb.cz>

5.2 Nástroje České národní banky

Hlavními nástroji měnové politiky České národní banky jsou operace na volném trhu, diskontní politika, kursová intervence, povinné minimální rezervy, pravidla likvidity, úvěrové stropy, limity úrokových sazeb.

Operace na volném trhu

Operace na volném trhu byly do roku 1994 nejdůležitějším nástrojem měnové politiky ČNB. Používali se k regulaci množství peněz v ekonomice a k ovlivňování krátkodobých úrokových sazeb. Operace na volném trhu zahrnují přímé operace, prosté repo operace ke snižování měnové báze a reverzní repo operace k jejímu zvyšování. Z hlediska cíle a pravidelnosti lze operace na volném trhu rozdělit na repo operace prováděné formou tendrů, tříměsíční repo tendr, devizové operace a operace s cennými papíry.

Repo operace prováděné formou tendrů jsou hlavním měnovým nástrojem, kdy ČNB přijímá od bank přebytečnou likviditu a předává bankám cenné papíry. Obě strany se zavazují, že po uplynutí stanovené doby proběhne reverzní transakce, při které ČNB vrátí bance zapůjčenou jistinu zvýšenou o dohodnutý úrok a věřitelská banka vrátí ČNB cenné papíry. Doba trvání těchto operací je 14 dní, někdy je ale stanovena doba splatnosti kratší než 14 dní. ČNB provádí tyto repo tendry prostřednictvím tzv. variabilní sazby. Vyhlášená repo sazba slouží jako maximální limitní sazba, kterou mohou věřitelské banky obdržet od ČNB. Centrální banka přijímá přednostně nabídky bank s nejnižší úrokovou sazbou a to až do výše predikovaného přebytku likvidity na daný den. Tento způsob se nazývá americká aukční procedura. Repo tendr je obvykle vyhlašován každý pracovní den v 9:30 hod. Ve stanovené době banky oznámí ČNB objem své přebytečné likvidity a požadavky na úrokovou míru. Minimální možný objem je 300 mil. Kč a dále celé násobky 100 mil. Kč.

Tříměsíční repo tendr je doplňkový měnový nástroj. ČNB přijímá likviditu na období 3 měsíců. Tento typ operací probíhá také podle americké aukční procedury. Tříměsíční repo sazba není vyhlašována ČNB, je to aktuální sazba na peněžním trhu. Tento nástroj byl naposledy použit v lednu 2001.

Devizové operace a operace s cennými papíry jsou používány v případě nečekaných výkyvů v likviditě trhu, kdy je ohrožena stabilita úrokových sazeb. Tento nástroj se používá vyjímečně.

Dále sem patří tzv. **switching**, který zajišťuje obměnu časové struktury cenných papírů ČNB a **primární emise státních cenných papírů a poukázek ČNB**, kdy jsou cenné papíry nabízeny za nejvyšší cenu, tzv. americkou aukcí, dochází k ní na pokyn ministerstva financí. Poukázky jsou nabízeny tzv. holandskou aukcí, za rovnovážnou cenu mezi nabídkou a poptávkou. Primární emise se uskutečňují jednou týdně a jejich splatnost je 4 nebo 12 týdnů.

Také sem patří **obchody se státními pokladničními poukázkami na účet ministerstva financí**. Ministerstvo financí odkupuje od ČNB státní pokladniční poukázky a v případě deficitního rozpočtu jí je opět prodává.

Diskontní nástroje

Česká národní banka pomocí úrokových sazeb ovlivňuje peněžní toky. Vyhlašuje **diskontní sazbu** (nejnižší), **lombardní sazbu** (nejvyšší) a **repo sazbu**. V únoru 2001 byla za základní sazbu stanovena repo sazba, při jejím pohybu se symetricky posunou i zbylé dvě sazby o +/-1% (lombardní sazba bude o 1% větší než repo sazba a diskontní sazba bude o 1% menší než repo sazba).

S diskontní sazbou provádí ČNB obchody s tzv. depozitní facilitou, kdy v noci nejpozději 15 minut před uzávěrkou účetního dne můžou banky v Zúčtovacím centru ČNB uložit částku minimálně ve výši 10 mil. Kč a dále celé násobky 50 mil. Kč. Diskontní sazba proto obvykle představuje dolní mez pro krátkodobé úrokové sazby na peněžním trhu.

Za lombardní sazbu poskytuje ČNB bankám marginální zápujční facilitu. Nejpozději 25 minut před uzávěrkou účetního dne si mohou banky od Zúčtovacího centra ČNB zapůjčit likviditu. Minimální objem není předepsán. Lombardní sazba představuje horní mez pro úrokové sazby na peněžním trhu.

Tabulka č. 4: Měnověpolitické nástroje

nástroj	sazba	sazba platí od
dvoutýdenní repo operace – repo sazba	2,00%	srpen 2003
depozitní facilitita – diskontní sazba	1,00%	srpen 2003
marginální zápůjční facilitita – lombardní sazba	3,00%	srpen 2003
povinné minimální rezervy - banky	2,00%	říjen 1999
povinné minimální rezervy – stav. spořitelny	2,00%	říjen 1999

Zdroj: Internetové stránky ČNB <http://www.cnb.cz>

Tabulka č. 5: Vývoj diskontní sazby v %

Rok	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
2001	5	4	4	4	4	4	4,25	4,25	4,25	4,25	3,75	3,75
2002	3,50	3,25	3,25	2,75	2,75	2,75	2,00	2,00	2,00	2,00	1,75	1,75
2003	1,50	1,50	1,50	1,50	1,50	1,25	1,25	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
2004	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,25	1,25	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
2005	1,25	1,25	1,25	0,75	0,75	0,75	0,75	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

Zdroj: Internetové stránky ČNB <http://www.cnb.cz>

Tabulka č. 6: Vývoj lombardní sazby v %

Rok	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
2001	7,50	6,00	6,00	6,00	6,00	6,00	6,25	6,25	6,25	6,25	5,75	5,75
2002	5,50	5,25	5,25	4,75	4,75	4,75	4,00	4,00	4,00	4,00	3,75	3,75
2003	3,50	3,50	3,50	3,50	3,50	3,25	3,25	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00
2004	3,00	3,00	3,00	3,00	3,00	3,25	3,25	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
2005	3,25	3,25	3,25	2,75	2,75	2,75	2,75	2,75	2,75	3,00	3,00	3,00

Zdroj: Internetové stránky ČNB <http://www.cnb.cz>

Z tabulek č. 5 a 6 je zřejmé, že dané úrokové sazby v letech 2001-2002 velmi kolísaly. Období 2003-2004 znamenalo ustálení sazeb, u diskontní sazby došlo k ustálení na úrovni 1%, u lombardní sazby na úrovni 3%.

Povinné minimální rezervy

Povinné minimální rezervy jsou povinné úložky obchodních bank na clearingovém účtu u centrální banky. Jejich výše je stanovena jako 2% z objemu primárních závazků dané banky, jejichž splatnost nepřevyšuje 2 roky. Patří sem zejména primární vklady nebankovních subjektů. Tato výše povinných minimálních rezerv se stanoví z měsíční bilance aktiv a pasiv sestavené za měsíc předcházející měsíci, v němž začíná udržovací období. Udržovací období je 1 měsíc. Od 12.7.2001 jsou povinné rezervy úročeny dvoutýdenní repo sazbou (dříve úročeny nebyly). Účelem povinných minimálních rezerv je zamezit úvěrové expanzi.

V roce 1998 skončil proces postupného snižování sazby povinných minimálních rezerv na současná 2%. Tato úroveň se shoduje se sazbou předepsanou Evropskou centrální bankou pro banky v Hospodářské a měnové unie.

Nedodržení stanovené výše povinných minimálních rezerv je úročeno dvojnásobkem platné diskontní sazby. Povinnost udržovat povinné minimální rezervy zaniká počátkem udržovacího období, v němž zaniká bankovní licence.

Kursová intervence

U kursových intervencí převažují spotové operace (nákup či prodej zahraniční měny uskutečněný do 3 dnů). Jejich cílem je regulace devizového kursu domácí měny k měnám zahraničním. Případný negativní dopad kursových intervencí na měnovou bázi je eliminován operacemi na volném trhu.

Kursová politika je od roku 1997 až do současnosti prováděna v režimu free floatingu (volně plovoucí kurs). ČNB drží dnes devizové rezervy v hodnotě zhruba 12 miliard dolarů jako pozůstatek období režimu fixního kursu (60. léta 20. století), kdy ČNB používala tyto rezervy pro intervenci proti znehodnocení koruny a pro udržení pevného kursu k zahraničním měnám. Režim fixního devizového kursu se podílel na poklesu množství peněz v ekonomice a na následné ekonomické recesi, proto bylo od něj opuštěno.

Pravidla likvidity

Obchodní banky musí každé 3 měsíce sestavovat hlášení o likviditě, které zachycuje splatnost jejich aktiv a pasiv. Toto hlášení pak předloží ČNB.

Úvěrové stropy

Tento nástroj měnové politiky byl použit v letech 1990-1992 ve formě absolutních úvěrových stropů pro zabezpečení stability finanční soustavy při přechodu od centrálně plánované ekonomiky k tržní ekonomice.

Limity úrokových sazeb

Tyto limity byly použity opět v letech 1990-1992 za účelem zvýšení zájmu o tvorbu bankovních vkladů. Měly charakter spodní a nejvyšší hranice úrokových sazeb u vkladů.

5.3 Nezávislost ČNB

Nezávislost centrální banky je klíčovou podmínkou úspěšné realizace měnové politiky a tedy udržitelného neinflačního růstu ekonomiky. ČNB disponuje vysokou mírou nezávislosti od počátku své existence, tato skutečnost je zakotvena v zákoně o ČNB. Nezávislost ČNB spočívá v :

- personální nezávislosti – omezení politických tlaků při jmenování a odvolání členů bankovní rady
- institucionální nezávislost – ČNB nesmí při výkonu své činnosti přijímat či požadovat pokyny od jakýkoli subjektů
- funkční nezávislost- autonomie ČNB při formulaci inflačních cílů a nástrojů k jejich dosažení
- finanční nezávislost- zákaz přímého financování veřejného sektoru

Vysoká míra nezávislosti je doprovázena vysokou transparentností její měnové politiky.

5.4 Bankovní dohled

V 2006 došlo k výrazné změně v oblasti dohledu nad finančním trhem, od dubna začal působit nový superregulátor finančních trhů při centrální bance. Nahradil bankovní dohled ČNB, Komisi pro cenné papíry, úřady dohlížející na pojišťovny a penzijní fondy.

Hlavní motivací této inovace je úspora, která podle dnešních odhadů může ročně dosahovat desítek milionů korun. Kromě úspory zaměstnanců by k nim měly přispět jednodušší a harmonizovanější postupy a k odstranění duplicit.¹

Zpočátku se toho zdánlivě moc nezmění, sjednotí se přepisy, postupy a filosofie. Finanční dohled bude rozdělen do tří sekcí. První bude dohlížet na banky a kampeličky, další bude mít na starosti pojišťovny a pojišťovací zprostředkovatele, třetí kapitálový trh včetně penzijních fondů.

Česká národní banka může novému superdozoru pomáhat, ale na druhou stranu by měla být tato nová instituce dostatečně autonomní v rámci ČNB. Instituce bude podřízena Bankovní radě ČNB.

5.5 Změny nástrojů a cílů ČNB po vstupu ČR do EU

V květnu roku 2004 oficiálně vstoupila Česká republika do Evropské unie, v tento den se též stala ČNB právoplatným členem Evropského systému centrálních bank. Od tohoto data platí pro ČNB stejná pravidla jako pro ostatní NCB v EU, které ještě nejsou součástí euro oblasti.

Harmonizace českého bankovního systému s evropskými standardy začala již před rokem 2004. V únoru 1995 byla podepsána **Evropská dohoda** mezi Českou republikou a zeměmi EU obsahující rámec pro postupnou integraci bankovních služeb do jednotného vnitřního trhu Unie. Tomuto procesu měl napomoci i dokument **Bílá kniha a integrace zemí střední a východní Evropy do jednotného trhu**, který v roce 1995 vydala Evropská komise.

Lze tedy konstatovat, že samotný akt vstupu České republiky do Společenství neznamenal výraznou změnu ve funkcích a cílech České národní banky, neboť nástroje měnové politiky ČNB byly již předtím plně harmonizovány s legislativou EU.

¹ článek: Poslanci posvětili finanční třesk, časopis Ekonom, číslo 50, str.74

Jako člen Evropského systému centrálních bank se musela Česká národní banka vzdát samostatné měnové politiky a začít koordinovat své činy v souladu se zájmy Společenství. Subjektem, který určuje jednotnou měnovou politiku je Evropská centrální banka. To ale neznamená, že by ČNB a jiné národní centrální banky EU ztratily svou samostatnost. Evropská centrální banka pouze stanovuje cíle měnové politiky (čímž je zejména cenová stabilita) a směr, kterým by se měl systém centrálního bankovníctví ubírat, jednotlivé národní centrální banky pak toto realizují. ECB zde vystupuje tedy spíše jako koordinátor tohoto významného sektoru ekonomiky na evropské úrovni.

ČNB je od okamžiku vstupu do EU zavázána provádět takovou kurzovou politiku, aby nedošlo k ohrožení fungování jednotného trhu. Současný kurzový režim řízeného floatingu plně vyhovuje etapě před zapojením ČR do ERM II. Tento kurzový systém má sloužit jako praktický test pro ověření, zda členská země splňuje předpoklady pro uplatňování politiky stabilního měnového kurzu.

Těmito předpoklady jsou¹:

- dostatečná makroekonomická stabilita,
- trvale udržitelná střední hodnota koruny k euru,
- potřebný stupeň konvergence k „jádro“ eurozóny.

Vstup ČNB do ESCB znamenal také harmonizaci systému povinných minimálních rezerv (PMR). Došlo k výraznému snížení povinných minimálních rezerv a to co do výše sazeb a základny pro jejich výpočet. A zavedení úročení povinných minimálních rezerv tržními sazbami (nyní repo sazba).

Za výraznou pozitivní změnu lze považovat i vstup ČR do evropského platebního systému, tzv. *TARGET* (Trans-European Automated Real-Time Gross-Settlement Transfer System). Mezi jeho základní charakteristiky patří jednoduchost, rychlost, resp. platby v reálném čase a bezpečnost provádění plateb. Používaný platební systém je nezbytnou součástí zavádění společné měny. Jeho hlavním cílem je realizovat mezinárodní platby mezi subjekty členských zemí v trvání maximálně několika minut reálného času.

¹ <http://www.cnb.cz>

Pro země EU, které nejsou členy eurozóny, je členství v TARGET dobrovolné, povinným se stává až při vstupu do eurozóny, jelikož prostřednictvím TARGET se realizuje společná měnová politika ECB. Pokud země EU nejsou členy eurozóny, používají platební systém v euru i ve své národní měně. Nevýhodou jsou ale přísnější kritéria přístupu k TARGET.¹

ČR, resp. ČNB by měla i nadále usilovat o úspěšné plnění náročných podmínek tohoto systému, neboť bez schopnosti dodržovat kritéria plateb v reálném čase několika minut hrozí nebezpečí, že by ČR byla vytlačena na okraj EU a že by se zkomplikoval její vstup do eurozóny. Dosavadní vývoj českého centrálního bankovníctví (stabilní vývoj měnového kurzu koruna/euro, úspěšné cílování inflace, harmonizace nástrojů měnové politiky atd.) ukazuje, že i v budoucnu by měly být tyto podmínky splněny. Větším problémem bude zmíněná makroekonomická stabilita a to zejména z důvodu velikého deficitu veřejných financí, tato oblast ale nespadá do kompetencí ČNB.

¹ BRŮŽEK, A.: Evropská měnová unie a Česká republika. VŠE v Praze, 2004

6. Centrální bankovníctví v Evropské unii

Evropská unie je společenství států, které se dohodly na spolupráci v oblasti ekonomické, sociální a politické. V rámci tohoto společenství probíhá volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu. Existence vnitřního trhu vyvolala nutnost zavést jednotnou měnovou politiku a tedy i společnou centrální banku. Vznik společné centrální banky prošel dlouhým vývojem, neboť bylo nutné vypracovat plán, jak se uskuteční přechod od dílčích systémů centrálního bankovníctví k systému jednotnému.

6.1 Evropský měnový institut (EMI)

Evropské centrální bance předcházela Evropský měnový institut (EMI), který byl založen 1.1.1994. Jeho hlavním účelem byla příprava pro zavedení společné měny, dohled nad fungováním Evropského měnového systému, vypracování projektu pro zavedení Evropského systému centrálních bank, koordinace měnových politik v členských státech, vytvoření společné informační a statistické databáze, konzultace, poradenství aj. Členy EMI byly centrální banky členských zemí a lucemburský Institut Monétaire Luxembourgeois (IML). V čele stála Rada, která se skládala z prezidenta (byl volen na 3 roky), guvernérů centrálních bank zemí EU a šéfa IML. Evropský měnový institut byl na vládách nezávislou institucí. Každoročně publikoval výroční zprávu, kterou předkládal Evropskému parlamentu, Radě Evropské unie, Komisi Evropského společenství a Evropské radě.

6.2 Evropský systém centrálních bank

Dne 1.6.1998 byl Evropský měnový institut nahrazen Evropskou centrální bankou (ECB). Evropský systém centrálních bank (ESCB) byl založen 1.1.1999, skládá se z Evropské centrální banky (ECB) a národních centrálních bank členských států EU.

Základními úkoly ESCB jsou :

- definovat a realizovat měnovou politiku Společenství,
- provádět devizové operace,
- spravovat oficiální rezervy cizích měn členských států,
- podporovat hladký chod platebních systémů.

ESCB jedná v souladu se zásadou otevřeného tržního hospodářství s volnou soutěží.

6.2.1 Organizační struktura ESCB

ESCB je spravován vedením Evropské centrální banky, které tvoří Rada guvernérů (Governing Council), Výkonný výbor (Executive Board) a Generální rada (General Council).

Radu guvernérů (neboli Řídící radu, Bankovní radu, Řídící výbor) tvoří členové Výkonného výboru a guvernéri národních centrálních bank členských států účastnících se měnové unie. Jejím hlavním úkolem je činit rozhodnutí potřebná k zajištění plnění úkolů ESCB, formulovat měnovou politiku Společenství, rozhodovat o střednědobých měnových cílech, klíčových úrokových sazbách a výši rezerv v ESCB a vydávat prováděcí předpisy. Každý člen má jeden hlas a rozhoduje se prostou většinou.

Výkonný orgán (neboli Výkonný výbor) se skládá z předsedy, místopředsedy a 4 bankovních odborníků. Činnost Výboru spočívá v provádění měnové politiky v souladu s rozhodnutím Řídící rady a připravovat zasedání Bankovní rady.

Generální radu tvoří předseda a místopředseda ECB, všichni guvernéri národních centrálních bank. Generální rada má vykonávat úkoly, které byly původně svěřené Evropskému měnovému institutu a které je nutno provádět z důvodu neúčasti některých států v měnové unii. Rada se také podílí na sběru statistických údajů, na tvorbě čtvrtletních a výročních zpráv o fungování ESCB a o měnové politice, zafixování kursů měn členských států, které nejsou členy měnové unie, vůči euru apod.

Dle Maastrichtských dohod musí ESCB každé 3 měsíce vydávat zprávu o své činnosti a jednou ročně podrobně informovat Evropský parlament.

6.3 Evropská centrální banka

Evropská centrální banka sídlí ve Frankfurtu nad Mohanem. Tato nadnárodní instituce je jedním z výsledků postupné politické a ekonomické integrace v rámci Evropské unie.

ECB má charakter nezávislé instituce. ECB a národní centrální banky EU nemusí přijímat pokyny od orgánů EU a ani od národních vlád. Vlády nesmějí zasahovat do rozpočtu těchto bank a nesmějí využívat ústřední banky k financování rozpočtových výdajů.

6.3.1 Cíl ECB

Hlavním cílem Evropské centrální banky je cenová stabilita nebo-li boj proti inflaci a to prostřednictvím cílování inflace. V současné době se zaměřuje na koordinaci nově zavedené společné měny a na kontrolu národních centrálních bank.

6.3.2 Nástroje ECB

Mezi hlavní nástroje měnové politiky ECB patří operace na volném trhu (zejména čtrnáctidenní repo operace v podobě tendrů), diskontní nástroje a devizové intervence.

ECB spravuje devizové rezervy devizových států, které dosahují výše 50 miliard eur. Dále také vykonává poradní činnost a shromažďuje statistické údaje.

Při zahájení činnosti ECB byl základní kapitál ECB stanoven na **5 564 669 247,19 eur**. Základní kapitál může být zvyšován rozhodnutím Rady Evropské centrální banky.

Upisovateli kapitálu ECB jsou národní centrální banky zemí EU. Výše základního kapitálu, kterou upisují jednotlivé centrální banky, odpovídá podílu HDP a počtu obyvatel daného státu Unie na celkovém HDP a celkovém počtu obyvatel Unie, kterého bylo dosaženo v letech 1993 až 1997. Národní centrální banky eurozóny mají nárok na podíl na zisku a podíl na ztrátě ECB.

Plně splacené podíly národních centrálních bank (NCB) v eurozóně na základním kapitálu ECB činí **3 978 226 562,17 EUR** a mají tuto strukturu:

Tabulka č. 7 zobrazuje podle jakého klíče byl základní kapitál ECB upisován

Národní centrální banky eurozóny	Klíč pro upisování základního kapitálu (v %)	Splacený kapitál (v Eur)
Banque Nationale de Belgique	2,5502	141 910 195,14
Deutsche Bundesbank	21,1364	1 176 170 750,76
Bank of Greece	1,8974	105 584 034,30
Banco de España	7,7758	432 697 551,32
Banque de France	14,8712	827 533 093,09
Central Bank and Financial Services Authority of Ireland	0,9219	51 300 685,79
Banca d'Italia	13,0516	726 278 371,47
Banque centrale du Luxembourg	0,1568	8 725 401,38
De Nederlandsche Bank	3,9955	222 336 359,77
Oesterreichische Nationalbank	2,0800	115 745 120,34
Banco de Portugal	1,7653	98 233 106,22
Suomen Pankki - Finlands Bank	1,2887	71 711 892,59
Celkem	71,4908	3 978 226 562,17

Zdroj: Internetové stránky ECB

Třináct národních centrálních bank členských států EU, které nejsou členy eurozóny, splácí pouze malou část svých podílů na upsaném základním kapitálu a tím přispívají na provozní náklady ECB související s členstvím těchto států v Evropském systému centrálních bank (ESCB).

Národní centrální banky států, které nejsou členy eurozóny, nemají nárok na podíl na disponibilním zisku ECB, ani nemají povinnost hradit ztráty ECB.

Od 1. května 2004 představuje tento příspěvek 7 % jejich podílů na upsaném kapitálu, celkem činí **111 050 987,95** eur a má tuto strukturu:

Tabulka č. 9: Upisování základního kapitálu NCB, které nejsou členy eurozóny

Národní centrální banky zemí, které nejsou členy eurozóny (od 1. května 2004)		
Národní centrální banka	Klíč pro upisování základního kapitálu (v %)	Splacený kapitál (v EUR)
Danmarks Nationalbank	1,5663	6 101 159,01
Sveriges Riksbank	2,4133	9 400 451,41
Bank of England	14,3822	56 022 530,23
<i>Celkem za centrální banky první původní skupiny států EU, které se nestaly členy eurozóny</i>	18,3618	71 524 140,65
Česká národní banka	1,4584	5 680 859,54
Eesti Pank	0,1784	694 915,90
Central Bank of Cyprus	0,1300	506 384,90
Latvijas Banka	0,2978	1 160 010,95
Lietuvos bankas	0,4425	1 723 656,30
Magyar Nemzeti Bank	1,3884	5 408 190,75
Central Bank of Malta	0,0647	252 023,87
Narodowy Bank Polski	5,1380	20 013 889,41
Banka Slovenije	0,3345	1 302 967,30
Národná banka Slovenska	0,7147	2 783 948,38
<i>Celkem za centrální banky nových členských států EU, které nejsou členy eurozóny</i>	10,1474	39 526 847,30
Celkem	28,5092	111 050 987,95

Zdroj: Internetové stránky ECB

Jedním z předpokladů úspěšného působení ECB je její komunikace nejen s bankovním systémem, ale také s širokou veřejností. Je pravda, že tato nadnárodní instituce je vystavena menším politickým tlakům než jednotlivé národní centrální banky, neboť netvoří součást pouze jedné ekonomiky, ale celého Společenství. Na druhé straně ale „musí“ ECB zveřejňovat, vysvětlovat a popřípadě obhajovat své úkony, jedině tak si totiž může zajistit kredibilitu, která je pro ni stěžejní. K čemu by jinak byla bankovní autorita, kdyby neměla důvěru obyvatel?

6.4 Národní centrální banky zemí EU

Následující kapitola je věnována centrálním bankám jednotlivých členských států. Je vhodné dodat, že vstupem členských států do EU přešly kompetence v oblasti monetární politiky od jednotlivých centrálních banka na ECB.

6.4.1 Národní centrální banky původních členských států

Belgie

Centrální banka: **Banque national de Belgique**

Charakteristika: Bankovní trh je vysoce oligopolizovaný, neboť je rozdělen zejména mezi 7 největších bank, z toho 2 ve vlastnictví států.

Monetární politika: Mezi hlavní nástroje měnové politiky patří operace na volném trhu, diskontní nástroje. Povinné minimální rezervy se již nepoužívají jako nástroj měnové politiky. Před přijetím jednotné měny euro fixovala belgická centrální banka kurz domácí měny k německé marce, měnový vývoj Belgie byl tak napojen na měnovou politiku ve Spolkové republice Německo.¹

Bankovní dohled: Bankovní dohled je realizován centrální bankou prostřednictvím specializované státní Bankovní a finanční komise.

Dánsko

Centrální banka: **Danmarks Nationalbank**

Charakteristika: Dánsko je jedinou kandidátskou zemí, kde na počátku 90. let nedošlo k bankovní krizi. Jedním z důvodů může být skutečnost, že rozhodující část bankovního sektoru je v soukromých rukou. Dánsko zatím nevstoupilo do EMU.

Monetární politika: Dánská centrální banka používá jako měnové nástroje zejména diskontní nástroje, operace na volném trhu a pravidla likvidity. V rámci přípravy na vstup do Evropské unie zafixovala dánská centrální banka svůj měnový kurz k německé marce.

¹ REVENDA, Z. : Centrální bankovníctví. Praha, Management Press 1999

Bankovní dohled: Bankovní dohled je vykonáván Finančním inspektorátem, který vznikl v roce 1987 a spadá pod Ministerstvo průmyslu.

Finsko

Centrální banka: **Suomen Pankki**

Charakteristika: V 90. letech došlo k bankovní krizi, z důvodu špatné úvěrové politiky, to vyvolalo nutnost založit Garanční fond, kam bylo možno převést část špatných úvěrů.

Monetární politika: Měnová politika se zaměřuje na cílování inflace. Hlavními nástroji měnové politiky jsou diskontní nástroje, operace na volném trhu a kurzové intervence. Sazby povinných minimálních rezerv jsou používány jako doplňkový nástroj.

Bankovní dohled: Bankovní dohled zabezpečuje centrální banka spolu s Bankovním inspektorátem.

Francie

Centrální banka: **Banque de France**

Charakteristika: Výrazným rysem francouzského bankovníctví byl vysoký podíl státních bank, které byly v 90. letech postupně privatizovány.

Monetární politika: Měnová politika Banque de France se před vstupem do Evropské měnové unie soustředila na cenovou a kursovou stabilitu. Rozhodujícími nástroji jsou stále operace na volném trhu, diskontní nástroje a kurzové intervence. Intervence byly prováděny Fondem pro stabilitu kurzu a měly podobu nákupu a prodeje zahraničních měn za měnu domácí.¹

Bankovní dohled: Bankovní dohled je prováděn Bankovní komisí, která je pod vedením guvernéra CB.

¹ <http://www.banque-france.fr>

Irsko

Centrální banka: **Banc Ceannais Na Héireann**

Charakteristika: V současnosti již irské bankovníctví snese srovnání s ostatními členskými státy EU z hlediska jeho rozvinutosti, důvěryhodnosti. Jedním z důkazů je vstup Irska do eurozóny i přes skutečnost, že tato země v roce 1997 nesplnila beze zbytku Maastrichtská kritéria.

Monetární politika: Mezi měnové nástroje irské centrální banky patří zejména operace na volném trhu, diskontní nástroje a kurzové intervence.

Bankovní dohled: Bankovní dohled vykonává the Irish Financial Services Regulatory Authority.¹

Itálie

Centrální banka: **Banca d'Italia**

Charakteristika: Pro bankovní systém je charakteristický dlouhodobý vliv vlády, resp. ministerstva financí na pravomoc centrální banky, které mělo od roku 1893 právo stanovovat diskontní sazbu a sazbu povinných minimálních rezerv.²

Monetární politika: Nejdůležitějším měnovým nástrojem jsou operace na volném trhu a kurzové intervence.

Bankovní dohled: Bankovní dohled zabezpečuje pouze centrální banka.

Lucembursko

Centrální banka: **Banque Centrale de Luxembourg**

Charakteristika: Bankovní systém Lucemburska je velmi vyspělý a stabilní a prakticky vždy se vyhnul krizi. Existují zde velmi liberální pravidla, založená zejména na morálce, důvěře a etice, nejsou zde povinné minimální

¹ <http://www.centralbank.ie>

² REVENDA, Z. : Centrální bankovníctví. Praha, Management Press 1999

rezervy. Mírné daně a mnoho dalších výhod činí z Lucemburska „bankovní ráj“.

Monetární politika: Měnovou politiku vykonává belgická centrální banka, určité pravomoci jako např. stanovení diskontní sazby má Institut Monétaire Luxembourgeois.¹

Bankovní dohled: Bankovní dohled je zajišťován Institutem Monétaire Luxembourgeois.

Nizozemsko

Centrální banka: **De Nederlandsche Bank**

Charakteristika: V minulosti byla patrná značná závislost centrální banky na vládě a to až do roku 1993. Bankovní systém lze označit za velmi vyspělý bez vážnějších krizových projevů.

Monetární politika: Hlavní nástroje měnové politiky jsou přímé operace na volném trhu a diskontní nástroje. Povinné minimální rezervy mají spíše okrajový charakter.

Bankovní dohled: Bankovní dohled je zajišťován centrální bankou, Ministerstvo financí pouze spolurozhoduje o bankovních licencích.

Portugalsko

Centrální banka: **Banco de Portugal**

Charakteristika: Na konci 80. let v souvislosti se vstupem země do EU došlo k postupné liberalizaci a reprivatizaci bankovního sektoru, což byl systémový předpoklad pro nástup odpovídající monetární politiky.

Monetární politika: Mezi nástroji měnové politiky vystupují úvěrové limity, diskontní nástroje, kurzové intervence a povinné minimální rezervy, operace na volném trhu.

Bankovní dohled: Je zajišťován jedinou institucí a tou je centrální banka.

¹ <http://www.bcl.lu>

Rakousko

- Centrální banka:* **Oesterreichische Nationalbank**
- Charakteristika:* Vstupem země do EU došlo k posílení samostatnosti centrální banky. Stát si stále udržuje nezanedbatelný podíl v bankovních institucích.
- Monetární politika:* Nástroje měnové politiky jsou zejména operace na volném trhu, kurzové intervence a povinné minimální rezervy.
- Bankovní dohled:* Bankovní dohled vykonává Ministerstvo financí.

Řecko

- Centrální banka:* **Trapeza tis Ellados (Bank of Greece)**
- Charakteristika:* Centrální banka je akciovou společností, kde stát má majoritní podíl, tato skutečnost se projevovala především v častém financování státních rozpočtů. Zákaz těchto praktik přinesl až vstup Řecka do EU. Celý bankovní systém je nicméně stále velmi silně kontrolován státem.
- Monetární politika:* Do vstupu do EU byly základním nástrojem úvěrové limity, které byly později nahrazeny tržními nástroji.
- Bankovní dohled:* Trapezza tis Ellados jako jediná instituce stanovuje pravidla regulace bank a také zabezpečuje dohled bank.

Spolková republika Německo

- Centrální banka:* **Deutsche Bundesbank**
- Charakteristika:* Německá CB je považována za vzor ostatním centrálním bankám. Její základní organizační struktura byla inspirací také pro ECB.
- Monetární politika:* Těžištěm měnové politiky jsou operace na volném trhu (zejména repo operace), diskontní nástroje (lombardní sazby), povinné minimální rezervy.¹
- Bankovní dohled:* Bankovní dohled je svěřen Spolkovému dozorčímu úřadu, centrální banka pouze participuje v dohledu na dálku.

¹ <http://www.bundesbank.de>

Španělsko

Centrální banka: **Banco de España**

Charakteristika: Do roku 1980 byla centrální banka pod silným vlivem vlády, která nyní nesmí dávat žádné pokyny v měnové oblasti a přímé úvěrování vlády je striktně zakázáno. Bankovní systém je v současnosti velmi různorodý, podíl státních bank není příliš vysoký.

Monetární politika: Operace na volném trhu, diskontní nástroje, kurzové intervence jsou hlavními nástroji měnové politiky. Povinné minimální rezervy jsou pouze doplňkovým nástrojem.

Bankovní dohled: Regulaci a dohled bank vykonává sama centrální banka.

Švédsko

Centrální banka: **Sveriges Riksbank**

Charakteristika: Centrální banka byla již od počátku své existence silně závislá na vládě, tato skutečnost se změnila až v souvislosti se vstupem Švédska do EU.

Monetární politika: Cílem měnové politiky je cílování inflace, k tomu používá operace na volném trhu, diskontní nástroje a povinné minimální rezervy.

Bankovní dohled: Dohled bank, spořitelů a pojišťoven je svěřen Švédské instituci finančního dohledu.

Velká Británie

Centrální banka: **Bank of England**

Charakteristika: Specifickým rysem britského bankovního systému je existence diskontních domů, které zprostředkovávají mezi centrální bankou a obchodními bankami operace na volném trhu.¹ Velká Británie si i po vzniku eurozóny ponechala svou suverénnost.

¹ REVENDA, Z. : Centrální bankovníctví. Praha, Management Press 1999

Monetární politika: Nejdůležitějšími nástroji měnové politiky jsou dvou týdenní repo sazba, operace na volném trhu a kursové intervence, ty jsou prováděny z podnětu ministerstva financí.¹

Bankovní dohled: Bankovní dohled je svěřen Úřadu finančních služeb.

U národních centrálních bank původních členských států lze najít shodné rysy, ale i výrazné rozdíly. Mezi shodné rysy můžeme zařadit například provádění operací v devizové oblasti, stanovení základních pravidel pro činnost bank a kontrolování jejich dodržování, provádění operací pro stát, reprezentace státu v měnové oblasti jak ve vztahu k veřejnosti, tak ve vztahu k zahraničí atd. Za rozdíly lze považovat například různý přístup k Evropské měnové unii, plnění Maastrichtských kritérií, stupeň samostatnosti centrálních bank atd.

Národní centrální banky členských států EU, které se neúčastní Hospodářské a měnové unie (Velká Británie, Dánsko, Švédsko a nové členské státy) mají v rámci Evropského systému centrálních bank zvláštní postavení, mohou pokračovat v provádění vlastní národní měnové politiky a nepodílí se proto na rozhodování týkající se měnové politiky pro eurozónu. Velká Británie, Dánsko, Švédsko oddalují svůj vstup do EMU, jak o tom svědčí např. referenda v Dánsku a Švédsku a negativní postoj britské veřejnosti obávající se ztráty své ekonomické suverenity.²

V referendech jednotlivých nových členských států EU byla odsouhlasena budoucí integrace do EMU.³

6.4.2 Maastrichtská kritéria

Ostatních 12 zemí původních členských států EU již přijalo jednotnou měnu euro, ale až po splnění tzv. konvergenční kritérií, na základě kterých došlo ke sbližování hospodářství jednotlivých zemí.

Do kompetencí národních centrálních bank spadá možnost ovlivnit kritéria cenové stability, dlouhodobých úrokových sazeb a stability kurzu měny.

¹ <http://www.bankofengland.co.uk/>

² BRŮŽEK, A.: Aktuální otázky světové ekonomiky. VŠE Praha, 2004.

³ BRŮŽEK, A.: Aktuální otázky světové ekonomiky. VŠE Praha, 2004.

➤ **Kritérium cenové stability** předpokládá, že členský stát dlouhodobě vykazuje udržitelnou cenovou hladinu a průměrnou míru inflace, která je sledována během roku před šetřením. Nepřekračuje tedy o více než 1,5 procentního bodu míry inflace těch členských států (nejvýše 3), které dosáhly nejlepších výsledků u cenové stability. Inflace se měří prostřednictvím harmonizovaného indexu spotřebitelských cen na srovnatelném základu, jenž bere v úvahu rozdílnosti v národních definicích.

➤ **Kritérium dlouhodobých úrokových sazeb**, kdy během roku před šetřením nepřekročila průměrná dlouhodobá nominální úroková sazba členského státu o více než 2 procentní body úrokovou sazbu členských států (nejvýše 3), které mají nejlepší výsledky u cenové stability. Úrokové sazby se zjišťují v dlouhodobých státních dluhopisech nebo ve srovnatelných cenných papírech. I zde se přihlíží k rozdílnostem v národních definicích.

➤ **Kritérium stability kurzu měny a účasti v ERM II** (mechanismus směnných kurzů) vyžaduje, aby členský stát dodržoval normální rozpětí stanovené ERM alespoň během dvou let před šetřením. Je třeba, aby členská země v této době nedevalvovala směnný kurz vůči jiné měně společenství, za účelem získání konkurenčních výhod.

Do maastrichtských (konvergenčních) kritérií dále patří kritérium veřejného deficitu a kritérium hrubého veřejného dluhu.

➤ **Kritérium veřejného deficitu** znamená, že podíl plánovaného nebo skutečného schodku veřejných financí k hrubému domácímu produktu (HDP) v tržních cenách nepřekročí 3% vyjma několika případů, kdy podíl výrazně klesl nebo se neustále snižoval až na úroveň referenční hodnoty. Nebo jestliže překročení nad referenční hodnotu bylo pouze krátkodobé a podíl zůstává blízko k této hodnotě.

➤ **Kritérium hrubého veřejného dluhu** znamená, že podíl veřejného vládního dluhu v tržních cenách k HDP nepřekročí 60%, kromě případů, kdy se podíl snižuje a tím se blíží k referenční hodnotě. Veřejný dluh je hrubý úhrn dluhů v nominálních hodnotách na konci roku.

Tabulka č. 10: Plnění Maastrichtských kritérií pro vstup do Evropské měnové unie v roce 1997

Stav 1997	průměrná míra infalce	dlouhodobá úroková míra	deficit státního rozpočtu/HDP	veřejný dluh/HDP
Belgie	1,5	5,7	2,1	122,2
Dánsko	2,0	6,2	+0,7	65,1
Finsko	1,2	5,9	0,9	55,8
Francie	1,3	5,5	3,0	58,0
Irsko	1,2	6,2	+0,9	66,3
Itálie	1,9	6,7	2,7	121,6
Lucembursko	1,4	5,6	+1,7	6,7
Nizozemsko	1,9	5,5	1,4	72,1
Portugalsko	1,9	6,2	2,5	62,0
Rakousko	1,2	5,6	2,5	66,1
Řecko	5,4	9,8	4,0	108,7
SRN	1,5	5,6	2,7	61,3
Španělsko	1,9	6,3	2,6	68,8
Švédsko	1,9	6,5	0,8	76,6
Velká Británie	1,9	7,0	1,9	53,4

+.....přebytek státního rozpočtu **nesplněná kritéria**

Zdroj: REVENDA, Z.: Centrální bankovnictví. Praha, Management Press 1999

6.4.3 Nabízí Maastrichtská kritéria nejlepší cestu k jednotné měně?

Mnozí ekonomové již od počátku kritizují Maastrichtskou smlouvu a tvrdí, že nabízí velmi komplikovanou, problematickou a nejméně schůdnou cestu k jednotné měně.¹ Terčem kritiky jsou především konvergenční kritéria.

Paul de Grauwe, jeden z kritiků, tvrdí, že navzdory tomu, že před vstupem do měnové unie je určitá konvergence nutná, jsou tato kritéria do značné míry pochybná. Tři nominální kritéria by šlo zřejmě jednodušeji splnit brzy po zavedení jednotné měny k jakémukoli datu a fiskální kritéria postrádají ekonomickou logiku.

Konvergence inflace je poměrně důležitá. Pokud však NCB emitují své vlastní peníze a provádějí nezávislou monetární politiku, má každá z nich svou reputaci, která ovlivňuje inflační očekávání a inflaci. Konvergence inflace může být tedy pouze jen omezená.

² FRAIT, J.: Mezinárodní peněžní teorie. VŠBTU Ostrava, 1997

Fixní devizové kurzy nejsou pro vznik měnové unie příliš podstatné, neboť je nelze příliš dlouho udržovat. Maastrichtská smlouva se navíc nadměrně koncentruje na stabilitu nominálních kurzů. Teorie řízení devizových kurzů však jasně říká, že důležitější je stabilita a rovnovážnost reálných kurzů.

S problematičností kritéria stability devizových kurzů je spojena i problematičnost konvergence úrokových sazeb. Úrokové sazby mohou konvergovat pouze tehdy, pokud jsou trhy přesvědčeny, že devizové kurzy zůstanou fixovány na stejné úrovni. Pokud však nemají kurzové parity dostatečnou kredibilitu, konvergence úrokových sazeb je nepravděpodobná.

Fiskální kritéria nejsou pro zavadení měnové unie relevantní a jsou navíc stanovena nesprávně. (De Grauwe tvrdí, že je číselná úroveň kritérií zvolena v podstatě náhodně a nelogicky.) Fiskální kritéria však nemají s vytvářením EMU přímou souvislost. Je sice dobré, že země EU hodlají určitým způsobem ozdravit své veřejné finance, ale není zcela zřejmé, proč to dělají tímto způsobem.

Celkově není Maastrichtská smlouva dle De Grauwe příliš poznamenána ekonomii. Ekonomická teorie měnové unie založená na teorii optimálních měnových oblastí totiž vyžaduje zcela jiné podmínky než Maastricht: trh práce by měl být dostatečně flexibilní a mobilita práce by měla být dostatečně velká, aby asymetrické šoky mohly být eliminovány s přijatelnými náklady, měly by existovat určité automatické nástroje fiskální redistribuce, které by zajišťovaly rovnoměrný vývoj jednotlivých oblastí.

Tvůrci Maastrichtské strategie však uplatnili striktně monetaristický přístup v tom smyslu, že se zaměřili pouze na nominální (tj. měnové otázky) a reálná ekonomika je příliš nezajímala. V této souvislosti je nutno podotknout, že větším problémem EU než nestabilita kurzů nebo divergence inflace je vysoká míra nezaměstnanosti a stagnace ekonomického růstu.

De Grauwe se jako mnozí domnívá, že za Maastrichtskou smlouvou stojí výrazná politická motivace. Podle něj byla konvergenční kritéria vymyšlena proto, aby bylo slabším zemím zabráněno ve vstupu do EMU.

Tuto myšlenku také potvrzuje výše uvedená tabulka. Z ní je patrné, že v roce 1997 vyhovovaly Maastrichtským kritériím **pouze 3 členské země** – Finsko, Francie a Lucembursko. 8 zemí nesplnilo jedno kritérium – Belgie, Irsko, Itálie, Nizozemsko, Portugalsko, Rakousko, SRN a Španělsko.

I přesto 2. května 1998 schválila Evropská rada 11 zemím (Řecko bylo přijato do Evropské měnové unie až 1. ledna 2001) přijetí jednotné měny, která až do roku 2002 měla jen účetní, bezhotovostní formu. *V případě původních členských států měla konvergenční kritéria tedy jen druhořadou roli.* (Velká Británie, Dánsko a Švédsko si ponechávají vlastní národní měnu, tj. účast popřípadě neúčast v EMU je pro tyto státy otázkou volby). Na druhou stranu nové členské státy (ekonomicky slabší) jsou povinny splnit všechna konvergenční kritéria a poté jsou povinny zavést jednotnou měnu.

De Grauwe navrhuje alternativní postup. Podle něj by mělo být zavedení EMU chápáno jako měnová reforma, v rámci níž budou k určitému dni národní měny nahrazeny novou společnou měnou. Tím odpadne nutnost uvalovat na ekonomiky omezení ve formě konvergenčních kritérií. Politické problémy by měly být řešeny tím, že každá země by měla mít právo volby, zda se této měnové reformy zúčastní či ne. Každá země by měla právo kdykoli se k unii připojit. Pokud analýza nákladů a výnosů neprokáže, že je pro zemi výhodné přijmout společnou měnu, nemá ekonomický smysl do měnové unie vstoupit.

6.4.4 Centrální banky nových členských států

V květnu roku 2004 se Systém evropských centrálních bank rozšířil o:

Česká národní banka
Národná banka Slovenska
Narodowy Bank Polski
Magyar Nemzeti Bank
Banka Slovenije
Lietuvos Bankas
Latvijas Banka
Eesti Pank
Central Bank of Malta
Central Bank of Cyprus

Národní centrální banky nových členských států již před vstupem do EU vynaložily značné úsilí pro hladký průběh integrace do ESCB, je ale zřejmé, že je nutno vykonat ještě mnohé. Tento proces by bezesporu usnadnil i dostatečný ekonomický růst, který jde ruku v ruce s vhodným nastavením hospodářské politiky, tj. také dobrým fungováním bankovního systému. Neboť je velmi obtížné dosahovat dobrých výsledků v bankovním

sektoru v podmínkách nefungující ekonomiky. Bohužel ze šetření prováděných OECD a Eurostatem vyplývá, že nové členské státy vykazují podstatně nižší ekonomickou úroveň než ostatní členové EU. Česká republika spolu se Slovinskem patří mezi ekonomicky nejnávýspěšnější státy, které v roce 2004 vstoupily do EU.

Srovnání NCB nových členských států

Tato kapitola se zabývá srovnáním NCB nových členských států EU. Hlavním cílem těchto NCB je cenová stabilita (což je také cílem všech ostatních NCB v EU a ECB), jako zprostředkují cíle zde působí převážně dlouhodobé úrokové míry a měnový kurz.

Vzhledem k tomu, že výše uvedené cíle jsou též tzv. Konvergenčními kritérii, budou NCB porovnávány z pohledu plnění těchto kritérií, které zde budou chápány jako srovnávací základna.

Česká republika - Česká národní banka – této NCB jsou věnovány samostatné kapitoly

Estonsko – Eesti Pank

Jak vyplývá z tabulky č.12 vykazovala míra inflace v minulosti sestupný trend. V současnosti je průměrná míra inflace 2,0%, což je méně než referenční hodnota. Při pohledu do budoucna naznačují prognózy míru inflace kolem 2,5-3% v roce 2006¹. Riziko růstu inflace jsou většinou spojena s možnými sekundárními dopady vyšších cen ropy, růstu cen a vývoje mzdových nákladů.

Estonsko je již rok v ERM II, od vstupu do tohoto systému setrvala estonská koruna na své centrální paritě.²

Harmonizovaná dlouhodobá úroková sazba pro účely šetření stupně konvergence není za Estonsko k dispozici. Vzhledem k nízkému vládnímu dluhu se dá očekávat pozitivní plnění tohoto kritéria.

Zákon o Estonské centrální bance neobsahuje ustanovení týkající se její právní integrace do Eurosystemu.

¹ Konvergenční zpráva, 2004

² <http://www.bankofestonia.info/frontpage/en/>

Kypr – Central Bank of Cyprus

V roce 2004 byla průměrná míra inflace 2,1%, tj. v souladu se Konvergenčním kritériem. Pohled do minulosti ukazuje, že inflace byla relativně umírněná. Období relativně vysoké inflace bylo způsobeno exogenními faktory. V budoucnu se očekává inflace mezi 2,1 a 2,6%.

Kypr je od května 2005 v ERM II.¹ Centrální parity byla v případě Kypru stanovena na úrovni předchozí parity, stejně tak zůstalo zachováno široké flukтуаční pásmo $\pm 15\%$.

Průměrná úroveň dlouhodobých úrokových sazeb byla během referenčního období 5,2%, tj. pod referenční hodnotou.²

Lotyšsko- Latvijas Banka

Tato malá ekonomika vykazuje poměrně vysokou inflaci, tj. 4,9%. (Zejména z důvodu rychlejšího růstu mezd než produktivity práce). V roce 2006 se očekává pokles míry inflace na 3,3-3,5%. V dalším období je riziko růstu cenové hladiny spojeno zejména se setrvačnou inflací a poptávkovou inflací (z důvodu rostoucí domácí poptávky, která je podporována rychlým růstem úvěrů).³

Lotyšsko je již také členem ERM II. Dlouhodobé úrokové sazby se přibližují sazbám v eurozóně.

Litva –Lietuvos Bankas

V průběhu referenčního období zaznamenala Litva míru inflace $-0,2\%$, z tohoto důvodu je Litva považována za speciální případ pokud jde o cenovou hladinu. Jak naznačuje níže uvedená tabulka, vykazovala míra inflace i v minulosti sestupný trend. Dezinflační proces byl podpořen orientací měnové politiky na cenovou stabilitu. Prognózy naznačují, že se míra inflace zvýší v roce 2006 na cca 2% a to zejména vlivem možného přehřátí ekonomiky a expanzivní politiky.

Litevský litas je účastníkem ERM II a setrvává na své centrální paritě. Průměrná úroveň dlouhodobých úrokových sazeb byla v roce 2004 4,7%, tj. pod referenční hodnotou.

¹ <http://www.centralbank.gov.cy>

² <http://www.cnb.cz>

³ Konvergenční zpráva, 2004

ECB vyžaduje, aby byla přijata opatření vedoucí k posílení osobní nezávislosti předsedy a ostatních členů rady litevské centrální banky.¹

Maďarsko – Magyar Nemzeti Bank

Problémem Maďarska je vysoká míra inflace (6,5%). Tato skutečnost je přičítána zejména expanzivní fiskální politice a nadměrnému růstu mezd. Na rok 2006 je prognózována inflace ve výši 4,5%.

Již v roce 2001 přistoupila MNB na cílování inflace. V listopadu 2004 byl střednědobý inflační cíl aktualizován na 3%±2 procentní bod na konci roku 2006.² Tento nový cíl je stanoven kontinuálně. Jeho plnění tak bude možné hodnotit průběžně. (MNB tak bude pravidelně činit v čtvrtletní Zprávě o Inflaci a ve Výroční zprávě). Nový inflační cíl umožňuje MNB nereagovat na primární efekty přechodných vnějších šoků a vládních opatření (např. na regulované ceny, na ceny potravin a pohonných hmot). Na sekundární efekty těchto jednorázových šoků však MNB bude reagovat tak, aby nedošlo k růstu inflace v delším období. Možnost MNB minimalizovat krátkodobé šoky je však omezena intervalem o šíři 2 procentních bodů okolo 3% cílované inflace.

Platnost nového cíle není zatím časově omezena, jeho výše ale bude znovu zvažována při příležitosti vstupu Maďarska do ERM II nebo po uplynutí tří let.³

Průměrná úroveň dlouhodobých úrokových sazeb je značně nad referenční hodnotou. Úrokový diferenciál vůči výnosům dluhopisů v eurozóně je nadále relativně vysoký, to znamená, že se maďarské dlouhodobé úrokové sazby systematicky nepřibližují sazbám běžným v eurozóně.

Navíc maďarská národní banka čelí hrozbě poklesu své nezávislosti. Novela Zákona o MNB zavádí hned několik opatření, která ve svých důsledcích mohou vést k ohrožení nezávislosti MNB⁴. Navrhovaná novela je již pátou v pořadí od května 2002, což již samo o sobě ohrožuje stabilitu měnové politiky MNB.

Novela přináší několik bodů, které lze interpretovat jako ztrátu části nezávislosti MNB na vládě. Hlavní změnou je způsob jmenování členů měnové rady, dále novela udává

¹ Konvergenční zpráva, 2004.

² <http://www.cnb.cz>

³ <http://english.mnb.hu>

⁴ <http://www.cnb.cz>

výsadní postavení jednoho ze zástupců guvernéra, který bude odpovědný za měnovou politiku atd. Toto MNB považuje za protiústavní, neboť z ústavy vyplývá, že za definici a výkon měnové politiky je odpovědná MNB.

Konstatování ECB ohledně této novely je následující: „ECB shledává současnou podobu zákona pro výkon nezávislé měnové politiky jako dostačující“. Jelikož stanovisko ECB bylo formulováno relativně vágně, nelze se divit, že si ho ministerstvo financí a MNB vyložily rozdílně. Zatímco ministerstvo financí uvítalo, že ECB nemá výhrady vůči hlavním myšlenkám novely a že ECB zastává názor, že novela neovlivní nezávislost centrální banky. Naopak podle MNB stanovisko ECB potvrzuje, že není zapotřebí zákon novelizovat. Některé z připomínek ECB byly ve schválené verzi zákona o MNB částečně zohledněny.

Nutno konstatovat, že MNB má rovněž velké problémy s veřejným dluhem a deficitem.

Malta- Central Bank of Malta

V referenčním období dosáhla Malta 2,6%-ní míry inflace (zejména z důvodu kolísání cen ropy, poklesu ekonomického růstu atd.). V roce 2006 se očekává míra inflace ve výši 3%¹.

Maltská lira byla před vstupem do ERM II pevně vázána na koš tří měn (euro, dolar, libra), centrální parita ERM II tak byla stanovena jako poslední kurz liry vůči euru. Malta se jednostranně rozhodla pokračovat v předchozí praxi a udržovat kurz na takto stanovené paritě.²

Dlouhodobé úrokové sazby na Maltě a jejich diferenciál vůči eurozóně poklesl.

¹ Konvergenční zpráva, 2004.

² <http://www.centralbankmalta.com>

Polsko- Narodowy Bank Polski

V roce 2004 byla míra inflace 2,5%, což je mírně nad referenční hodnotou. V minulosti byla míra inflace značně nestálá, to souviselo s vývojem cen ropy a potravin a zpomalením růstu reálného HDP, který nebyl doprovázen adekvátním poklesem mezd. V dalších letech by se měla inflace pohybovat mezi 3 a 4%.¹

V současné době není Polsko účastníkem mechanismu směnných kurzů ERM II. Ve sledovaném období se polský zlotý prodával za mnohem méně, než byl jeho průměrný kurz vůči euru z října 2002. Tento kurz se na základě dohody používá jako měřítko při absenci centrální parity ERM II, nevyjadřuje však žádné hodnocení toho, jaká je náležitá úroveň devizového kurzu². Zároveň se vláda a Polská centrální banka shodly na tom, že pobyt v mechanismu ERM II by měl být co nejkratší.

Úrokový diferenciál mezi Polskem a eurozónou je poměrně vysoký, neboť průměrná dlouhodobá úroková sazba činila v roce 2004 6,9% (referenční hodnota je 6,4%).

Slovinsko- Banka Slovenije

Slovinsko nespĺňuje kritérium cenové hladiny, neboť slovinská míra inflace byla v roce 2004 4,1%. Pozitivní je, že míra inflace má klesající charakter, tento trend také potvrzují prognózy, které předpovídají v následujícím roce další pokles na 3,3% (stále ale neodpovídající Konvergenčnímu kritériu). Riziko růstu cenové hladiny je spojováno s rostoucí domácí poptávkou a dalším zvyšováním regulovaných cen. Slovinsko bude muset urychlit reformy týkající se například de-indexace mezd a některých sociálních transferů.

Slovinsko vstoupilo do ERM II v roce 2004.

Dlouhodobé úrokové sazby na Slovinsku se přibližují výnosu dluhopisů v eurozóně, což je odrazem důvěry v dezinflační strategii prováděnou Banka Slovenije a v ekonomický a fiskální vývoj Slovinska.

¹ <http://www.nbp.pl>

² <http://www.cnb.cz>

Slovensko- Národná Banka Slovenska

Jak naznačuje níže uvedená tabulka, převyšuje slovenská míra inflace (v roce 2004 8,4%) značně referenční hodnotu. Z dlouhodobého retrospektivního pohledu neměla inflace jasný vývoj. Po většinu sledovaného období je třeba inflaci vidět na pozadí poměrně silného růstu reálného HDP, míra nezaměstnanosti zůstává ale nadále velmi vysoká. Z hlediska perspektivy většina prognóz očekává v roce 2006 inflaci mezi 3 - 4,5%.

V listopadu 2005 vstoupilo Slovensko do kurzového mechanismu ERM II. Slovensko se při tomto vstupu zavázalo provádět zdravou fiskální politiku. Původně Slovensko plánovalo pozdější vstup (v polovině roku 2006), ale slovenský ministr financí to vysvětlil tím, že Slovensko takto bude mít více času na přijetí eura (Slovensko zamýšlí přijmout euro v roce 2009). Slovenská národní banka si od členství v ERM II slibuje stabilizaci kurzového vývoje slovenské koruny a podporu růstu slovenské ekonomiky. Tím se výrazně odlišuje od současné pozice ČNB a Národní banky Polska, které ERM II nevnímají jako stabilizující prvek.¹

¹ <http://www.nbs.sk>

Tabulka č. 12: Ekonomické indikátory konvergence

	Míra inflace 1)	Dlouhodobé úrokové sazby	Veřejný rozpočet/HDP 2)	Veřejný dluh/HDP
Česká republika	2002 1,4	4,9	-6,8	28,8
	2003 -0,1	4,1	-12,6	37,8
	2004 1,8	4,7	-37,9	37,9
Estonsko	2002 3,6	-	1,4	5,3
	2003 1,4	-	3,1	5,3
	2004 2	-	0,3	4,8
Kypr	2002 2,8	5,7	-4,6	67,4
	2003 4	4,7	-6,4	70,9
	2004 2,1	5,2	-5,2	72,6
Lotyšsko	2002 2	5,4	-2,7	14,1
	2003 2,9	4,9	-1,5	14,4
	2004 4,9	5,0	-2,0	14,7
Litva	2002 0,4	6,1	-1,5	22,4
	2003 -1,1	5,3	-1,9	21,4
	2004 -0,2	4,7	-2,6	21,4
Maďarsko	2002 5,2	7,1	-9,2	57,2
	2003 4,7	6,8	-6,2	59,1
	2004 6,5	8,1	-5,5	59,9
Malta	2002 2,6	5,8	-5,9	62,7
	2003 1,9	5,0	-9,7	71,1
	2004 2,6	4,7	-5,2	73,8
Polsko	2002 1,9	7,4	-3,6	41,1
	2003 0,7	5,8	-3,9	45,4
	2004 2,5	6,9	-5,6	47,2
Slovinsko	2002 7,5	-	-2,4	29,5
	2003 5,7	6,4	-2,0	29,4
	2004 4,1	5,2	-2,3	30,8
Slovensko	2002 2,5	6,9	-5,7	43,3
	2003 8,5	5,0	-3,7	42,6
	2004 8,4	5,1	-3,9	44,5
Referenční hodnota	2,4%	6,4%	-3%	60%

1) Průměrná meziroční změna v %

2) (-)deficit, (+) přebytek

Zdroj: Konvergenční zpráva, 2004.

Jak ukazuje tabulka, míra inflace nových členských států kolísá a to zejména v důsledku změn regulovaných cen spojených se vstupem do EU, rostoucí ceny energií, změny nepřímých daní atd. Mohutný růst domácí poptávky pravděpodobně povede v nejbližší budoucnosti k dalšímu růstu cen v mnoha zemích. V reakci na tento vývoj některé centrální banky zvyšují oficiální úrokové míry, aby tak čelily narůstajícímu riziku inflace. K tomuto dochází zejména v zemích, které mají fiskální problémy. Navíc mohou v některých nových členských státech přetrvávat problémy spojené s přechodem na tržní ekonomiku, jako např. přizpůsobení cen tržní úrovni, a vyvíjet tak tlak na další růst cen.

Pokud jde o vývoj devizového kurzu, v několika případech byl devizový kurz víceméně stabilní, v jiných případech docházelo k větším výkyvům, které byly z části spojené s nejistotou ohledně vysokého deficitu.

V tabulce jsou také zobrazeny fiskální ukazatele (veřejný deficit a veřejný dluh), jejichž detailnější rozbor není předmětem této diplomové práce. Nutno podotknout, že i tyto ukazatele výrazně ovlivňují měnové politiky centrálních bank.

6.4.5 Centrální banky kandidátských zemí

V této podkapitole jsou pro úplnost uvedeny centrální banky současných kandidátských států, rozsah a téma diplomové práce neumožňují jejich detailnější zhodnocení.

V tomto okamžiku, tj. rok 2006 patří mezi kandidátské země Bulharsko, Rumunsko, Turecko a Chorvatsko. EU začala již vyjednávat s Bulharskem a Rumunskem, perspektiva jejich přistoupení je rok 2007. S ostatními dvěma státy Evropská unie ještě nejedná.

V důsledku podepsání přístupových dohod Bulharska a Rumunska se tyto dvě země počínaje červnem 2005 účastní zasedání General Councilu i guvernéri bulharské a rumunské centrální banky. Jejich úloha je však omezena statutem pozorovatele. Stejný statut byl přidělen i expertům bulharské a rumunské centrální banky, kteří mohou navštěvovat výbory ESCB.

Co se týče plnění Konvergenčních kritérií těmito zeměmi, lze v tomto okamžiku konstatovat, že je nedostačující. Vyhodnocení míry splnění těchto kritérií je posuzováno na vrcholovém setkání členských států EU. Jestliže bude kandidátská země shledána jako možná hrozba pro cenovou stabilitu v eurozóně, bude jí přidělen status země s dočasnou výjimkou pro zavedení eura.

7. Zhodnocení dopadů na centrální bankovníctví v souvislosti s rozšířením Evropské unie

Přijetí kandidátských zemí (Česká republika, Polsko, Maďarsko, Slovensko, Litva, Lotyšsko, Estonsko, Kypr, Slovinsko a Malta) do Evropské unie v roce 2004 předcházelo postupné přizpůsobování národního hospodářství a tedy i systému národního centrálního bankovníctví požadavkům Evropské unie. Vstupující země musely mít natolik stabilní tržní ekonomiku, aby odolaly případným ekonomickým šokům a byly schopny vyrovnat se s konkurenčními tlaky uvnitř EU, dále musely splnit politická kritéria garantující demokracii, fungování právního řádu, respektování a ochranu menšin.

Vstup kandidátských zemí do Evropské unie a jejich vstup do měnové unie neproběhl současně. Pro přijetí společné měny bude nejdříve nutné splnit Maastrichtská kritéria neboli Konvergenční kritéria. Do kompetencí centrálních bank spadá plnění kritéria cenové stability, stability měnového kurzu a kritérium úrokových sazeb, jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole.

Vyhodnocení míry splnění těchto kritérií je posuzováno na vrcholovém setkání členských států EU. Jestliže bude kandidátská země shledána jako možná hrozba pro cenovou stabilitu v eurozóně, bude jí přidělen status země s dočasnou výjimkou pro zavedení eura.

Dříve nebo později se kandidátské země stanou právoplatným členem eurozóny. Je otázkou, zda jednotná měna zajistí ekonomickou stabilitu členských států. Zbavení se kurzu totiž neznamená, že bude ekonomika fungovat bezchybně. Právě naopak, devizový kurz je schopen zachytit nárazy, které jinak dopadají přímo na ekonomiku. Jestliže nemáme kurz, je zřejmé, že celý systém bude zranitelnější. To vyvolá větší nutnost Evropské centrální banky a národních centrálních bank, aby zajistily finanční stabilitu. Mluví-li se o výhodách eura, je to převážně v souvislosti s vytvořením stabilnějšího prostředí pro podnikání a s úsporami turistů na směnárenských poplatcích. Ty jsou ale zanedbatelné ve srovnání s tím, o co některé státy přijdou v důsledku přerozdělování bohatství, které je se zavedením jednotné měny spojené. Euro je vlastně přerozdělovacím nástrojem, jenž některým státům prospěje a jiným uškodí. Emise národní měny znamená příjem pro státní rozpočet, neboť hodnota „vytištěných“ peněz vysoce převyšuje náklady na jejich výrobu. Výnos se obvykle uskutečňuje tak, že vlády vydávají dluhopisy na pokrytí svého deficitu, ty prodávají komerčním bankám, které je následně prodají centrální bance. Nově vydané peníze tedy hradí část veřejných výdajů. Tento jev se nazývá monetizace dluhu. S růstem množství dluhopisů, roste množství peněz v ekonomice. Úroky z dluhopisů, jenž jsou financovány za státního rozpočtu jsou zdrojem zisku pro centrální banky, který je zároveň výnosem pro státní rozpočet. Tento výnos se nazývá monetární příjem. Se zavedením eura půjdou pravděpodobně veškeré tyto úroky do společné „pokladny“ a posléze by mohly být přerozdělovány způsobem zvýhodňující chudší státy. To by mohlo způsobit, že bohaté státy budou vykazovat deficitní rozpočet, protože výše úroků placených ECB bude převyšovat podíl na zisku ECB. Tyto nespravedlivé přesuny by mohly vyvolat konflikty mezi členskými státy.

Administrativní dopady rozšíření Unie

Rozšíření Evropské unie bylo spojeno se zapojením zástupců centrálních bank nově přijatých zemí do činnosti výborů Evropské komise a jiných výborů. Tím stoupla administrativní náročnost celého systému, neboť komunikace, přijímání rozhodnutí, zpracování statistických dat atd. je s větším počtem členských států ještě obtížnější. I přes centralizaci evropského centrálního bankovníctví nedošlo k výrazným změnám ve struktuře jednotlivých národních centrálních bank. Bude muset také dojít k restrukturalizaci jednotlivých národních bank. A to bez ohledu na jejich tradici. Například Banque de France a Bundesbank mají veliké množství poboček na rozdíl od jiných centrálních bank.

8. Zhodnocení dopadů rozšíření Evropské unie a predikce možného směru vývoje centrálního bankovníctví v České republice

Jak již bylo uvedeno v 5. kapitole, ČNB byla na vstup do ESCB dostatečně připravena, tj. květen 2004 neznamenal pro české centrální bankovníctví výrazné změny. V současnosti je pro ČR, resp. pro ČNB největší výzvou příprava na přijetí společné měny, neboť již při podání přihlášky se žádostí o přijetí do EU se Česká republika zavázala podnikat kroky k tomu, aby byla co nejdříve připravena na přistoupení k eurozóně. Legislativa EU uvádí jako podmínku pro připojení členské země EU k eurozóně dosažení vysokého stupně konvergence, jejímž měřítkem je udržitelnost plnění čtyř konvergenčních kritérií: *udržitelnost cenové stability*; dlouhodobá udržitelnost veřejných financí hodnocená prostřednictvím *vývoje vládního deficitu a vládního dluhu*; *udržitelnost stability měnového kurzu* a stálost konvergence, odrážející se v *dlouhodobých úrovních úrokové míry*. Případné neplnění kritérií konvergence nicméně nemá pro ČR v současnosti žádné důsledky.

ČR má v současné době největší problém s kritériem udržitelnosti veřejných financí.

8.1 Dosavadní plnění Maastrichtských kritérií

➤ **Kritérium cenové stability** se v současnosti daří ČNB plnit s rezervou. Z hlediska budoucího plnění tohoto kritéria existuje řada nejistot: zda a které země budou vyloučeny při výpočtu referenční hodnoty inflace apod. Inflační cíl ČNB od roku 2006 pro národní index spotřebitelských cen je stanoven na úrovni 3 %. Dá se předpokládat, že jeho výše odpovídá splnění kritéria. Nelze ale vyloučit možnost krátkodobého neplnění kritéria v případě nepředvídaných událostí s výrazným proinflačním dopadem.

Tabulka č. 13 : Harmonizovaný index spotřebitelských cen

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Průměr 3 zemí EU s nejnižší inflací	1,6	1,1	1,2	0,9	1,0	1,2
Hodnota kritéria (1.řádek +1,5 p.b.)	3,1	2,3	2,7	2,4	2,5	2,7
Česká republika	4,5	1,4	-0,1	2,7	3,2	2,6

Zdroj: Eurostat, Evropská komise, Konvergenční program ČR

- **Dlouhodobé úrokové sazby** v České republice jsou na úrovních, které jsou v eurozóně obvyklé. Toto kritérium předpokládá, že průměrná dlouhodobá úroková sazba nepřekračuje průměrnou inflaci tří členských států Evropské unie s nejnižší inflací o více než 2 procentní body.

Dlouhodobé úrokové sazby jsou vypočítány na základě výnosu do doby splatnosti 10letých vládních dluhopisů na sekundárním trhu.

Kritérium dlouhodobých úrokových sazeb v současnosti nenaznačuje, že by v budoucnu měly nastat problémy v této oblasti. Prognóza úrokových sazeb z vládních dluhopisů v ČR je nicméně kriticky závislá na úspěšném dokončení konsolidace veřejných financí. Případná ztráta důvěry finančních trhů ve výsledek fiskální reformy se může velmi rychle projevit v nárůstu rizikové prémie dlouhodobých úrokových sazeb a ohrozit plnění tohoto konvergenčního kritéria.

Tabulka č. 14: 10leté úrokové sazby z vládních dluhopisů na sekundárním trhu

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Průměr 3 zemí EU s nejnižší inflací	4,92	4,85	4,12	3,8	3,9	4,2	4,2
Hodnota kritéria (1. řádek +2,0 p.b.)	6,92	6,85	6,12	5,8	5,9	6,2	6,2
Česká republika	6,31	4,88	4,12	4,9	5,3	5,4	5,5

Zdroj: Eurostat, Evropská komise, Konvergenční program ČR

- Plnění kritéria týkající se **vývoje nominálního devizového kurzu** lze formálně provádět teprve po stanovení centrální parity kurzu CZK/EUR. V následujícím grafu je centrální parita simulována průměrem denních kurzů za období 2002-2003.

Ze současného vývoje devizového kurzu české měny vůči euru (viz. tabulka č. 13), kdy česká koruna má zhodnocující tendence se zdá, že kritérium bude splněno. Současný režim devizového kurzu české koruny řízený floating s referenční měnou euro je pokládán za žádoucí.

Tabulka č. 15: Nominální devizový kurz CZK/EUR- měsíční průměry

	leden	únor	březen	duben	květen	červen	červenec	srpen	září	říjen	listopad	prosinec
2001	35,14	34,64	34,60	34,55	34,38	33,98	34,03	34,19	33,56	33,33	32,59	34,08
2002	32,08	31,79	31,39	30,36	30,56	30,30	29,75	30,80	30,19	30,65	30,76	31,19
2003	31,49	31,65	31,76	31,53	31,39	31,41	31,88	32,29	32,35	31,99	31,97	32,31
2004	32,72	32,86	32,98	32,51	31,97	31,61	31,52	31,63	31,60	31,48	31,29	30,65
2005	30,31	29,96	29,78	30,13	30,22	30,03	29,59	29,31	29,68	29,26	29,98	29,78

Zdroj: Internetové stránky ČNB <http://www.cnb.cz>

Zbývá dvě maastrichtská kritéria již nespádají do pravomoci České národní banky. Jsou zde uvedena kvůli dosažení úplnosti této problematiky.

- **Vývoj veřejného deficitu** není uspokojivý. Jestliže nedojde k reformě veřejných financí, je velmi pravděpodobné, že bude docházet k jeho dalšímu prohlubování. Růst deficitu není způsoben transformačními problémy naší ekonomiky ani s fází ekonomického cyklu, je způsoben vadnou strukturou systému veřejných financí. Dochází k poklesu podílu daňových výnosů na HDP a k růstu výdajů (hlavně mandatorních).

Tabulka č.16: Celkový státní schodek

	1997- 2001	2001	2002	2003	2004	2005
Celkový státní schodek	3,8% HDP	5% HDP	6,4% HDP	6,0% HDP	5,7% HDP	5,5%

Zdroj: LANDOROVÁ, A.: Centrální bankovníctví. Skripta TU Liberec, 2003

Jak vyplývá z tabulky, celkový státní schodek překračuje stanovenou referenční hodnotu (3% HDP) mnohem více než by měl. Navrhované varianty ministerstva financí na ozdravení veřejných financí předpokládají snížení deficitu veřejných rozpočtů na 4,9% HDP v roce 2006, radikálnější verze je 3,7% HDP v roce 2006. Ani tyto varianty ale nesplňují požadavek 3% HDP.

- **Vývoj veřejného dluhu** má rostoucí trend, ale ve srovnání se zahraničím je stále nízký. Hodnota kritéria je 60% HDP.

Tabulka č.17: Vývoj veřejného dluhu (v % HDP)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Česká republika	25,3	28,8	37,8	37,9	38,3	39,2

Zdroj: ČSÚ, Konvergenční program ČR

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že ČNB dobře plní své povinnosti týkající se budoucího přijetí společné měny. Pokud nenastanou nějaké nenadálé události (inflační šoky, znehodnocení měny atd), tak by tento trend měl i nadále pokračovat. Největší překážkou pro přijetí společné měny budou beze sporu deficitní veřejné finance. Je zřejmé, že důkladná reforma veřejných financí je nezbytná. Neboť jen samotné splnění maastrichtských kritérií samo o sobě nezajistí stabilitu veřejných financí. Z dlouhodobého hlediska bude nutné vytvořit dostatečně velký manévrovací prostor, aby deficit vládního dluhu byl udržitelný pod referenční hodnotou trvale, tedy i za nepříznivých ekonomických podmínek. Pokračování první etapy reformy veřejných financí je jistě pozitivním znamením, ale zatím je nedostačující. Problémy můžou do budoucna vyvolat odkládání dalších reforem (např. penzijního a zdravotního systému).

Pozornost by kromě deficitu vládního dluhu měla být věnována i dynamice veřejného dluhu, který sice zatím splňuje referenční hodnotu, ale růst výdajů na dluhovou službu bude dále snižovat prostor pro stabilizační působení veřejných rozpočtů. Další nárůst veřejného dluhu je proto nežádoucí.

8.2 Jiný úhel pohledu na posouzení připravenosti ČR na vstup do EMU

V případě, že by se připravenost na přijetí jednotné měny posuzovala na základě výsledků reálné ekonomiky dané země (jak navrhuji kritici Maastrichtské smlouvy), vykazovala by většina nových členských států lepších výsledků, než když jsou posuzovány podle konvergenčních kritérií.

Tabulka č. 18: HDP (rok 2003)

	HDP/ob. (tis.) v běžných cenách	HDP/ob. (tis.) v paritě kupní síly
EU	21,3	22,1
Eurozóna	23,5	23,5
ČR	7,4	15,1
ČR/EU	34,7%	68,3%
ČR/Eurozóna	31,5%	64,2%

Zdroj: BRŮŽEK, A.: Evropská měnová unie a Česká republika. VŠE v Praze, 2004

Ze srovnání s HDP za použití nominálního kurzu české koruny je rozdíl v důsledku asi poloviční cenové úrovně ČR k průměru EU zhruba *dvojnásobný* (34,7 versus 68,3). ČR tedy reálně dosahuje cca dvakrát většího HDP než při nominálním vyjádření.

Tabulka č.19: Tempo růstu HDP (v %)

	1996-00	2001	2002	2003
EU	2,7	1,7	1,1	0,8
Eurozóna	2,6	1,6	0,9	0,5
ČR	1,2	3,1	2,0	2,9

Zdroj: BRŮŽEK, A.: Evropská měnová unie a Česká republika. VŠE v Praze, 2004

ČR ve srovnání s eurozónou a s celou EU zaznamenává vyšší tempo růstu, což platí ve značné míře i pro ostatní nové členské státy.

Mohlo by se zdát, že výše uvedené poznatky nemají nic společného s činností ČNB, ale není tomu tak, neboť ČNB funguje na makroekonomické úrovni. Její činy ovlivňují celé národní hospodářství a naopak.

Tyto trochu jinak koncipované parametry umožní posoudit podobnost České republiky a sladěnost jejího vývoje s ekonomikou eurozóny. Možná by bylo tedy vhodné posuzovat připravenost na přijetí společné měny i na základě těchto nebo podobných parametrů. Protože nízká míra sladěnosti by mohla vést k tomu, že by česká ekonomika mohla být zasažena dopady neočekávaných událostí silněji než většina ekonomik eurozóny. Reakce společné měnové politiky ECB by pak nebyla dostatečná a česká ekonomika se s nimi musela vyrovnat sama a je otázkou do jaké míry je česká ekonomika tohoto schopna.

Výše uvedené údaje ukazují, že se české hospodářství vyvíjí relativně dobře. Bude nutné v tomto trendu setrvat i nadále.

8.3 ČNB jako člen eurozóny

Po splnění všech Maastrichtských kritérií, se bude ČR moci připojit k eurozóně. Přijetím eura ztratí ČR vlastní měnu a měnovou politiku. Fiskální politika zůstane součástí národní identity, bude však podrobena pečlivému zkoumání ze strany Evropské komise a ECB.

Klíčovou otázkou je, kdy přijmout jednotnou měnu, aby se docílilo minimálních rizik s tím spojených. Guvernér ČNB Z.Tůma se domnívá, že bude pro ČR výhodnější vstoupit až do zcela usazené měnové unie a maximalizovat tak přínos pro ekonomiku. Jiní bankovní experti naopak tvrdí, že ČR udělá chybu, bude-li se snažit oddálit přijetí eura. Argumentují tím, že euro už jinde funguje a to docela úspěšně. Očekávání rychlého přijetí společné měny by vedlo ke stabilizaci devizového kurzu koruny v nejbližších letech, ke snížení rizik vzniku měnových turbulencí a ke zvýšení stability finančního trhu.

Na základě dosavadního plnění Maastrichtských kritérií by bylo vhodnější ještě s přijetím eura posečkat. Česká ekonomika se sice vyvíjí vcelku uspokojivě, ale jsou zde stále ještě problematické oblasti (zejména veřejné finance), které by mohly vyvolat nezanedbatelné náklady v případě brzkého přijetí eura. Na druhé straně by přijetí eura nemělo být příliš vzdálené, zejména ne s velkým zpožděním po přijetí eura ostatními novými členskými státy. Česká republika by měla do okamžiku přijetí eura usilovat o makroekonomickou stabilitu a o harmonizaci struktury české ekonomiky s eurozónou. To by mělo snižovat pravděpodobnost odlišného vývoje domácí ekonomiky od eurozóny a být výhodou při přistoupení ČR do měnové unie.

Příliš pozdní přijetí eura by znamenalo pro naši ekonomiku riziko. Toto zaostání by mohlo vést k nedůvěře na devizovém trhu. To by znamenalo:

- znehodnocení domácí měny,
- růst úrokových sazeb a následné problémy v podnikatelské sféře.

Po přijetí ČR do eurozóny dojde k završení procesu zapojování české ekonomiky do evropských měnových struktur. ČR se bude moci podílet na formulování a zavádění společné měnové a kurzové politiky. Očekávají se:

- pozitivní dopady na domácí hospodářskou politiku,
- stabilizace dlouhodobých úrokových sazeb na nízké úrovni,
- pokles transakčních nákladů,
- snížení investiční nejistoty,
- eliminace kurzového rizika vůči zemím eurozóny,
- vytvoření stabilnějšího prostředí pro podnikání,
- vyšší růst ekonomiky aj.

Termínem pro zavedení jednotné měny je rok 2010.¹

ČR bude po vstupu do EU vázána pokládat svoji kursovou politiku za věc společného zájmu. Její kursová politika bude muset být taková, aby neohrozila fungování jednotného trhu.

¹ Společný dokument vlády ČR a ČNB: Strategie přistoupení ČR k eurozóně.

Členství v eurozóně bude také pro ČNB znamenat zapojení do Evropského systému centrálních bank, stane se jeho výkonným orgánem a bude se tak podílet jedním hlasem na rozhodování o měnových záležitostech. To vyvolá nutnost zesílit dosud navázané kontakty a zajistit stabilní spolupráci s Evropskou centrální bankou a Evropskou komisí. Guvernér ČNB se stane členem Generální rady Evropské centrální banky. Zaměstnanci ČNB budou zapojeni do činnosti generálních ředitelství Evropské komise pro hospodářské a finanční otázky. Doposud působili zástupci ČNB ve výborech EU jen jako pozorovatelé.

ČNB a ostatní centrální banky kandidátských zemí budou zapojeny do systému zabezpečení a elektronické výměny pokladů pro jednání, který propojuje celý ESCB.

Současně bude muset ČNB splatit úplný podíl na kapitálu ECB a převést část rezerv na ECB.

V návaznosti na členství v eurozóně jistě dojde k novele zákona o ČNB, která legislativně zakotví integraci ČNB do Eurosystemu. Měla by být také zvažena volba vhodných právních úprav týkající se zavedení eura, která by zajišťovala stanovení základních pravidel pro přepočet cen, při výměně oběživa atd.

Po zavedení eura bude muset ČNB přizpůsobit svůj informační systém, tj. převést své statistické informace na jednotku euro, pozměnit své výkazy atd.

Vstup do měnové unie bude významným krokem pro celou českou ekonomiku, je patrné, že zavedení společné měny se dotkne prakticky všech činností ČNB, měla by si tedy velmi pečlivě připravit harmonogram úkolů, které bude muset učinit, až k přijetí eura skutečně dojde. Možná by bylo vhodné, aby během tohoto procesu spolupracovala s vládou či jiným orgánem a podělila se tak s někým o tíhu zodpovědnosti.

ČR po vstupu do eurozóny bude muset podepsat *Pakt stability a růstu*, který je de facto pokračováním jednoho konvergenčního kritéria zaměřeného na požadavek vyrovnanosti veřejných rozpočtů s maximálním možným deficitem ve výši 3% HDP s trestnými sankcemi při jeho nedodržení. To má zajistit rozpočtovou stabilitu a donutit k reformě veřejných financí, což je vysoce aktuální problém i v ČR.¹

¹ <http://www.cnb.cz>

9. Stručné shrnutí

Po prostudování jednotlivých centrálních bank Evropské unie lze konstatovat, že tyto centrální banky používají zpravidla stejné nástroje měnové politiky, jsou to především operace na volném trhu, diskontní nástroje a kurzové intervence. Tyto nástroje jsou považovány za nejefektivnější a nejvíce operativní. Povinné minimální rezervy jsou chápány spíše jako doplňkový nástroj měnové politiky a jejich význam pozvolna klesá. Hlavním cílem těchto NCB jako ECB je cenová stabilita.

Přes téměř identický charakter měnových nástrojů a uspokojivý stupeň integrity národních bankovních systémů do jednotného systému, neexistuje v Evropské unii převažující model struktury centrální banky. Sjednocení měnové politiky do jedné instituce zatím nevedlo k předpokládané úspoře nákladů.

V budoucnu bude muset jistě dojít k restrukturalizaci jednotlivých národních centrálních bank a to bez ohledu na jejich tradici.

9.1 Shrnutí vývoje centrálního bankovníctví v procesu rozšiřování EU

Po vstupu centrálních bank členských států do Evropského systému centrálních bank přenechaly sice tyto centrální banky oficiálně část svých pravomocí Evropské centrální bance, ale ve skutečnosti vykonávají stále stejné činnosti, které vykonávaly předtím i když nyní v částečně omezené působnosti. Evropská centrální banka stanovuje jednotnou měnovou politiku, její nástroje, cíle a koordinuje jednotlivé národní centrální banky členských států.

Důraz bude muset být kladen také na kvalitu dohledu a na vytvoření efektivních regulátorů finančního trhu. Nepřetržitý rozvoj bankovníctví vyvolá potřebu úprav právního rámce pro činnost bank.

Co se týče přistoupení národních centrálních bank nových členských států do Evropského systému centrálních bank v květnu 2004, je možné říci, že byly na tento akt dostatečně připraveny, neboť již před vstupem do EU splňovaly tzv. předvstupní kritéria týkající se bankovního sektoru, na jejichž formulaci se podílela i Evropská centrální banka.

Vývoj a cíle těchto NCB budou muset být i v budoucnu v souladu s vývojem v Evropské unii a v Evropském systému centrálních bank.

Národní centrální banky členských států EU, které se neúčastní Hospodářské a měnové unie (Velká Británie, Dánsko, Švédsko a nové členské státy EU) mají v rámci Evropského systému centrálních bank zvláštní postavení, tj. nepodílí se na rozhodování týkající se měnové politiky pro eurozónu.

Ačkoliv pro Velkou Británii, Dánsko a Švédsko je přijetí eura otázkou volby, nové členské státy budou muset po splnění tzv. Konvergenčních kritérií jednotnou měnu přijmout.

Dalším zajímavým zjištěním bylo, že jen 3 ze současných členů eurozóny tato kritéria splnila a přesto mohly společnou měnu přijmout. Na základě tohoto by se mohlo zdát, že přece jen nemají všechny členské státy, resp. národní centrální banky stejné postavení.

Následující tabulka shrnuje plnění, resp. neplnění Konvergenčních kritérií:

	Cenová stabilita	Udržitelnost veřejných financí	Měnový kurz	Dlouhodobé úrokové sazby
Česká republika	ano	ne	ano	ano
Estonsko	ano	ano	ne	-
Kypr	ano	ne	ano	ano
Lotyšsko	ne	ano	ne	ano
Litva	ano	ano	ne	ano
Maďarsko	ne	ne	ne	ne
Malta	ne	ne	ano	ano
Polsko	ne	ne	ne	ne
Slovinsko	ne	ano	ne	ano
Slovensko	ne	ne	ne	ano

Neplnění Kritérií vyplývá zejména z problémů veřejných financí, které nespádají do kompetence centrální banky. Dalo by se tedy usuzovat, že jsou tato Kritéria nastavena tak, aby bylo slabším zemím zabráněno ve vstupu do Evropské měnové unie.

V případě, že by se připravenost na přijetí jednotné měny posuzovala podle výsledků reálné ekonomiky dané země (jak navrhuji kritici Maastrichtské smlouvy), vykazovala by většina nových členských států lepších výsledků, než když jsou posuzovány podle Konvergenčních kritérií.

9.2 Shrnutí vývoje ČNB v procesu rozšiřování EU

Nástroje měnové politiky České národní banky (provádění repo operací, využití aktivní facility a režimu povinných minimálních rezerv) byly již před vstupem harmonizovány a jsou srovnatelné s jinými vyspělými zeměmi. Je tedy možné konstatovat, že samotný akt vstupu České republiky do Společenství neznamenal výraznou změnu ve funkcích a cílech České národní banky.

Přijetí České republiky do Společenství neznameno automatické zavedení jednotné měny. Česká republika se zavázala k zavedení eura po vytvoření potřebných podmínek. Plnění maastrichtských kritérií bude zřejmě obtížnější, než se předpokládalo, z důvodu vysokého veřejného deficitu. Nejbližší možný termín pro vstup do eurozóny je rok 2010.

Po přijetí ČR do eurozóny dojde k završení procesu zapojování české ekonomiky do evropských měnových struktur. ČR se bude moci podílet na formulování a zavádění společné měnové a kurzové politiky.

ČNB i nadále bude muset pokračovat ve své otevřenosti vůči veřejnosti a prohlubování komunikace s evropským prostředím ve všech oblastech své činnosti. Bude nutné veřejnosti více vysvětlovat, co přináší vstup do EU a zavedení jednotné měny.

Ze širšího pohledu je činnost ČNB po vstupu do Evropské unie ovlivňována ekonomickým vývojem v zahraničí více než kdykoli předtím. Ačkoliv jsou dosavadní tendence měnového vývoje uspokojivé a stabilní, je třeba aby se ČNB zaměřila na identifikaci přicházejících obtíží, které mohou nabývat nejrůznějších podob, jako například prudké kurzové výkyvy během období, kdy Česká republika není členem eurozóny, nedůvěra na devizovém trhu a následné znehodnocení domácí měny atd. To bude vyžadovat zdokonalení výzkumně-analytické činnosti ČNB.

10. Závěr

Z uvedeného nástinu charakteru a vývoje evropského centrálního bankovníctví je zřejmý jeho veliký význam pro světové hospodářství. V současné době ani nic nenasvědčuje tomu, že by existence centrálního bankovníctví byla nějak ohrožena. Spíše naopak, finanční inovace, bankovní krize, nejistota na finančních trzích a celá řada dalších skutečností vyvolávají potřebu měnové regulace. I kritici činnosti centrálních bank uznávají, že zrušení těchto institucí není ani politicky průchodné.

Centrální banky získávají stále vyšší stupeň samostatnosti a také odpovědnosti v měnové politice, zabezpečují celou řadu činností, jimiž lze dostatečně zdůvodnit smysl jejich existence. Cenová stabilita je hlavním cílem všech evropských centrálních bank, dá se tedy předpokládat, že jejich činnost bude hodnocena podle úspěšnosti boje proti inflaci. S činností centrálních bank jsou ale spojeny i problémy, mezi ně patří zejména globalizace světové ekonomiky, která snižuje vliv centrálních bank na vývoj množství peněz v ekonomice.

Stále zde zůstávají některé úkoly na počátku svého řešení, zejména jak zvýšit efektivnost a stabilitu Systému evropského centrálního bankovníctví a to i přes vysoký počet účastníků, jak uspokojivě splnit všechny stanovené cíle měnové politiky, jak zajistit ochranu bankovního sektoru jako celku před systémovým rizikem atd. Právem lze předpokládat, že budou vznikat i nové problémy. Poroste potřeba „globálních pravidel“ pro činnost centrálních bank, dále se zvýrazní úloha dohlížejících institucí. Spolupráce mezi bankovními sektory bude pokračovat nejen v rámci Evropské unie, ale také v celosvětovém měřítku.

11. Použitá literatura

11.1 Publikace a periodika

1. BLAŽEK, J. – UKLEIN, J.: Bankovníctví. Brno, Doplněk, 1997
2. BRŮŽEK, A.: Evropská měnová unie a Česká republika. VŠE v Praze, 2004
3. BRŮŽEK, A.: Druhý rok realizace Evropské měnové unie a společné měny euro. VŠE v Praze, 2001
4. BRŮŽEK, A.: Evropská měnová integrace. VŠE v Praze, 2001
5. CÁHLÍK T.: Ekonomika České republiky v novém prostoru Evropské unie. Ceses, 2004
6. Česká národní banka 1993 – 2003. Praha, Česká národní banka, 2003
7. DVOŘÁK, P.: Bankovníctví. Skripta VŠE Praha, 1996
8. FRAIT, J.: Mezinárodní peněžní teorie. VŠBTU Ostrava, 1997
9. LANDOROVÁ, A. a kol.: Centrální bankovníctví. Skripta TU Liberec, 2003
10. REVENDA, Z.: Centrální bankovníctví. Praha, Management Press 1999
11. REVENDA, Z.: Peněžní ekonomie a bankovníctví. Praha, Management Press 2000
12. ULRICH, M.: Bankovníctví. Skripta ČZU Praha, 2001
13. časopis Ekonom – týdeník, Economia, a.s. – ročníky 2002-2003
14. časopis Bankovníctví – měsíčník, Economia, a.s. – ročníky 2002-2003
15. časopis Bankovníctví- měsíčník, Economia, a.s., číslo 4, 2004
16. časopis Bankovníctví - měsíčník, Economia, a.s., číslo 8, 2004

17.časopis Ekonom– týdeník, *Economia*, a.s., číslo 45, 2005

18.časopis Ekonom– týdeník, *Economia*, a.s., číslo 47, 2005

19.časopis Ekonom– týdeník, *Economia*, a.s., číslo 50, 2005

11.2 Materiály, dokumenty

ČNB: Střednědobá koncepce ČNB na období 2005-2010. Praha

ČNB: Výzvy pro ČNB na období 2005-2010. Praha

Společný dokument vlády ČR a ČNB: Strategie přistoupení ČR k eurozóně

ČNB: Konvergenční zpráva,2004

ČNB: Bankovní dohled. Praha 2003

ČNB: Vyhodnocení plnění Maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladění ČR s eurozónou. Praha 2005

ČNB: Přehled úkolů v oblasti působnosti ČNB a nástin dalších úkolů souvislosti se zavedením eura v ČR. Praha 2005

Financial stability report 2004. Czech National Bank. Praha 2004

ECB: Výroční zpráva, 2004

11.3 Bakalářské a diplomové práce

COUFAL, M.: Centrální bankovníctví v Evropské unii. MU v Brně, 2003

BREBEROVÁ, L.: Centrální bankovníctví v Evropské unii a v ČNB. MU,2005

11.4 Ostatní zdroje

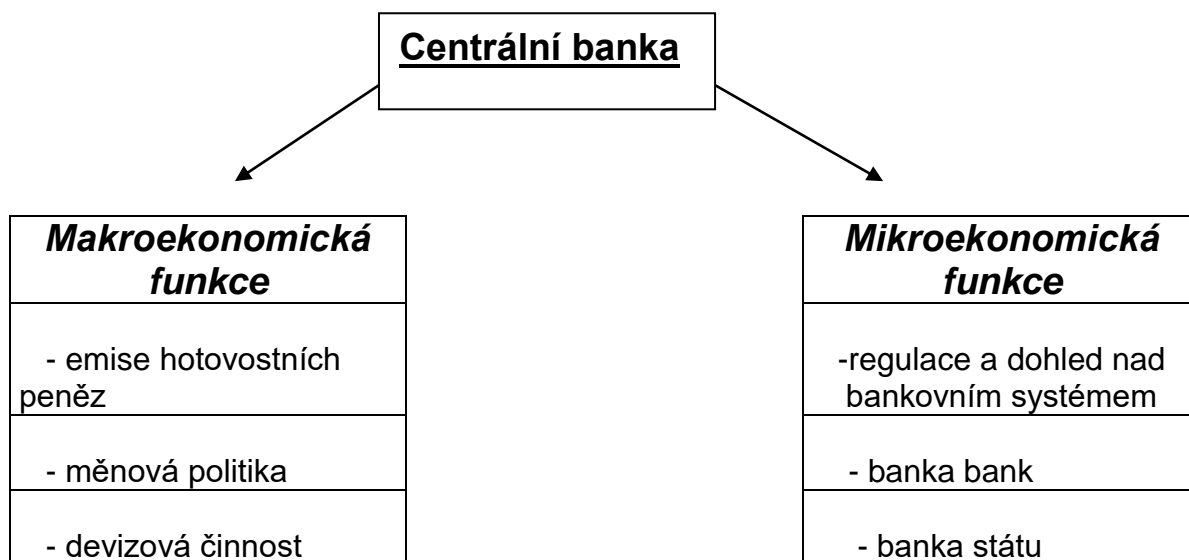
1. Internetové stránky České národní banky <http://www.cnb.cz>
2. Internetové stránky Evropské centrální banky <http://www.ecb.int>
3. Zastoupení Evropské komise v České republice <http://www.evropska-unie.cz>
4. <http://www.fincentrum.idnes.cz>
5. <http://www.ekonomika.idnes.cz>
6. Internetové stránky Burzy cenných papírů <http://www.pse.cz>
7. Internetové stránky Evropské centrální banky <http://www.ecb.int>
8. Internetové stránky Banque de France <http://www.banquedefrance.fr>
9. Internetové stránky Bank of England <http://www.bankofengalnd.co.uk>
10. Internetové stránky Narodowy Bank Polski <http://www.nbp.pl>
11. Internetové stránky Eesti Pank <http://www.bankofestonia.info/frontpage/en/>
12. Internetové stránky Magyar Nemzeti Bank <http://english.mnb.hu>
13. Internetové stránky Banc Ceannais Na Héireann <http://www.centralbank.ie/>
14. Internetové stránky Banque centrale de Luxembourg <http://www.bcl.lu/>
15. Internetové stránky Národní banky Slovenska <http://www.nbs.sk/>

12. Přílohy

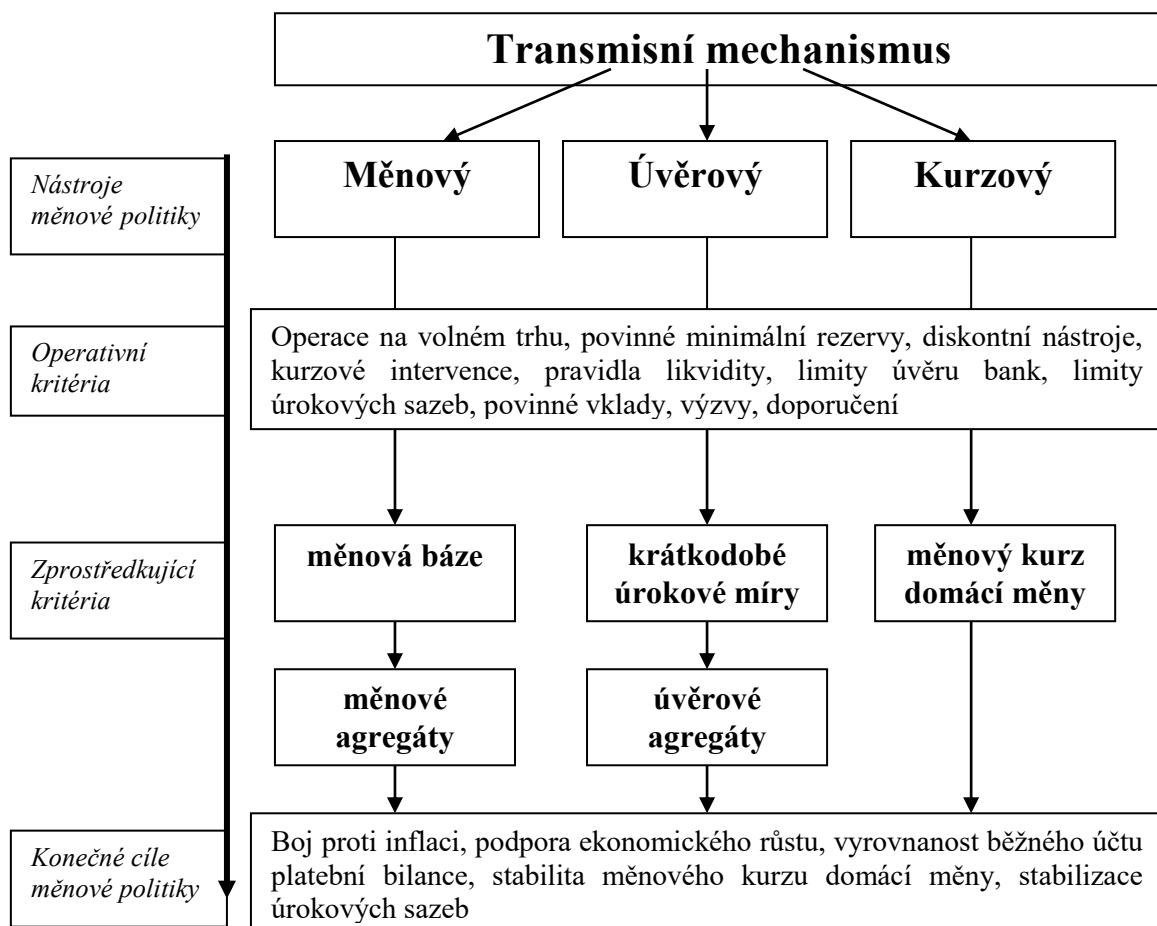
Příloha č. 1. Seznam použitých zkratk

CB	Centrální banka
ČR	Česká republika
ČNB	Česká národní banka
ECB	Evropská centrální banka
EMU	Evropská měnová unie
EMI	Evropský měnový institut
ERM II	Kurzový mechanismus II
ESCB	Evropský systém centrálních bank
EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
MNB	Maďarská národní banka
MPC	Výbor pro měnovou politiku
NCB	Národní centrální banka
TARGET	Evropský platební systém

Příloha č. 2. Význam centrální banky v ekonomice

Příloha č. 3. Transmisní mechanismus

Příloha č. 4. Historie Evropské unie

1952	Evropské společenství uhlí a oceli (Monetární unie)	Belgie, Francie, Itálie, Lucembursko,
1958	Evropské hospodářské společenství, Evropské společenství pro atomovou energii (Euroatom)	Nizozemsko, Německo
1967	Evropské společenství	1967 Slučovací dohoda tří předchozích společenství
1973		Dánsko, Irsko, Velká Británie
1981		Řecko
1986		Portugalsko, Španělsko
1993		1993 Vznik Evropské unie
1995	Evropská unie	Finsko, Rakousko, Švédsko
2001		2004 Česká republika, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovinsko, Slovensko
2005		
2007		Současní žadatelé o vstup do EU. Tyto kandidátské země již mají podepsány přístupové smlouvy, tzn. že již mají uzavřeny všechny vyjednávací kapitoly.
...	Současní žadatelé o vstup do EU. Tyto země již podaly žádost o členství, jsou tedy kandidátskými zeměmi, ale ještě nezačaly s negociacemi.	Turecko, Chorvatsko, Makedonie

Příloha č. 5. Časový harmonogram EMU

1990	Červenec: Začíná Fáze I. Budování EMU, která předpokládá těsnou kooperaci monetárních politik a volný pohyb kapitálu.
1992	Únor: Je podepsána Maastrichtská dohoda.
1993	Listopad: Maastrichtská smlouva vstupuje v platnost.
1994	Leden: Začíná Fáze II. Je vytvořen EMI, který měl připravit vytvoření ECB a ESCB.
1995	Květen: Evropská komise představila Green Paper, což je seznam praktických kroků nutných k zavedení EMU. Listopad: EMI prezentuje vlastní Green Paper.
1996	Celý rok: Probíhá mezivládní konference, která má potvrdit závazek zřídit EMU.
1998	Oznámen seznam zemí, které jsou připraveny podílet se na EMU a je zvolena rada ESCB.
1999	Leden: Začíná Fáze III., dochází k zafixování devizových kurzů. ECU jako košová jednotka přestává existovat a je nahrazena společnou měnou euro v poměru 1:1. Měnová politika a mezibankovní obchody jsou realizovány ve společné měně. ESCB začíná plně pracovat.
2002	Leden: Zavedení bankovek a mincí jednotné evropské měny.

Zdroj: FRAIT, J.: Mezinárodní peněžní teorie. VŠBTU Ostrava, 1997

Příloha č. 6. Strategie přistoupení k eurozóně v kandidátských zemích

Země	Centrální banka	Vláda
Česká republika	2009	2009
Maďarsko	2007	před rokem 2009
Polsko	2007	2009
Slovensko	2009	2009
Slovinsko	2007	2007
Estonsko	2007	2007
Litva	2007	2007
Lotyšsko	2007	2007

Zdroj: ČNB

Příloha č. 7. Bankovní rada ČNB (v roce 2005)

Guvernér: Zdeněk Tůma

Viceguvernér: Luděk Niedermayer

Viceguvernér: Miroslav Singer

Vrchní ředitelka: Michaela Erbenová

Vrchní ředitel: Jan Frait

Vrchní ředitel: Robert Holman

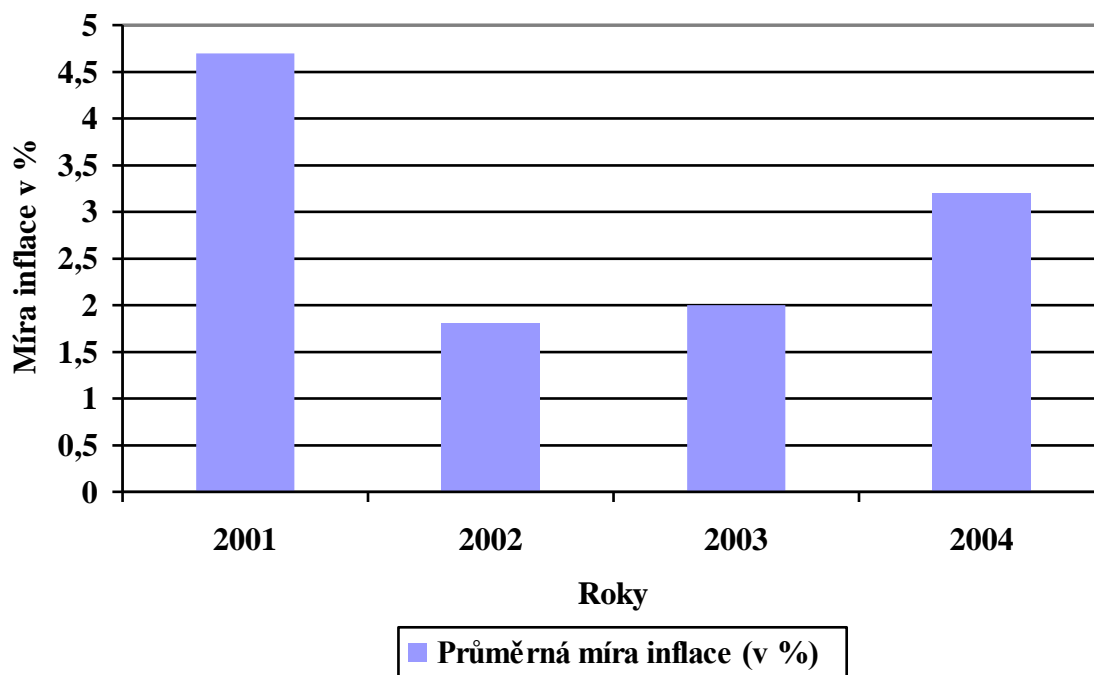
Vrchní ředitel: Pavel Řežábek

Zdroj: www.cnb.cz

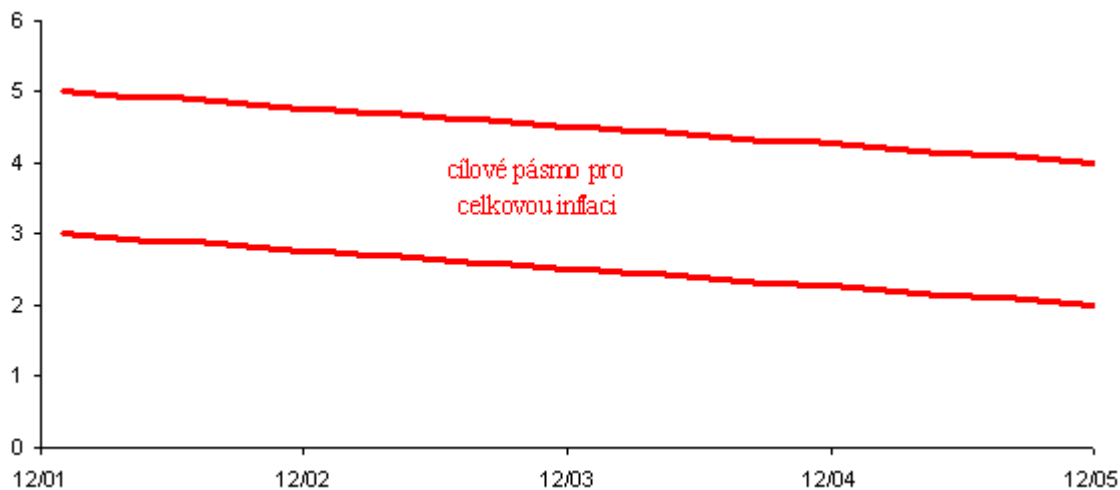
Příloha č. 8. Členové Rada guvernérů ECB (v roce 2005)

- **Jean-Claude Trichet**, prezident ECB
- **Lucas D. Papademos**, viceprezident ECB
- **Guy Quaden**, guvernér, Banque Nationale de Belgique
- **Zdeněk Tůma**, guvernér ČNB
- **Bodil Nobye Andersenová**, guvernérka Danmarks Nationalbank
- **Axel A. Weber**, prezident Deutsche Bundesbank
- **Vahur Kraft**, guvernér Eesti Pank
- **Nicholas C. Garganas**, guvernér Bank of Greece
- **Jaime Caruana**, guvernér Banco de España
- **Christian Noyer**, guvernér Banque de France
- **John Hurley**, guvernér Central Bank and Financial Services Authority of Ireland
- **Antonio Fazio**, guvernér Banca d'Italia
- **Christodoulos Christodoulou**, guvernér Central Bank of Cyprus
- **Ilmars Rimševič**, guvernér Latvijas Banka
- **Reinoldijus Šarkinas**, předseda bankovní rady Lietuvos bankas
- **Yves Mersch**, guvernér Banque centrale du Luxembourg
- **Zsigmond Jarái**, guvernér Magyar Nemzeti Bank
- **Michael C Bonello**, guvernér Central Bank of Malta
- **Nout Wellink**, prezident Österreichische Nationalbank
- **Leszek Balcerowicz**, guvernér Narodowy Bank Polski
- **Vitor Manuel Riberio Constancio**, guvernér Banco de Portugal
- **Mitja Gaspari**, guvernér Banka Slovenije
- **Ivan Šramko**, guvernér Národní banky Slovenska
- **Erkki Liikanen**, guvernér Sveiges Riksbank
- **Mevyn King**, guvernér Bank of England

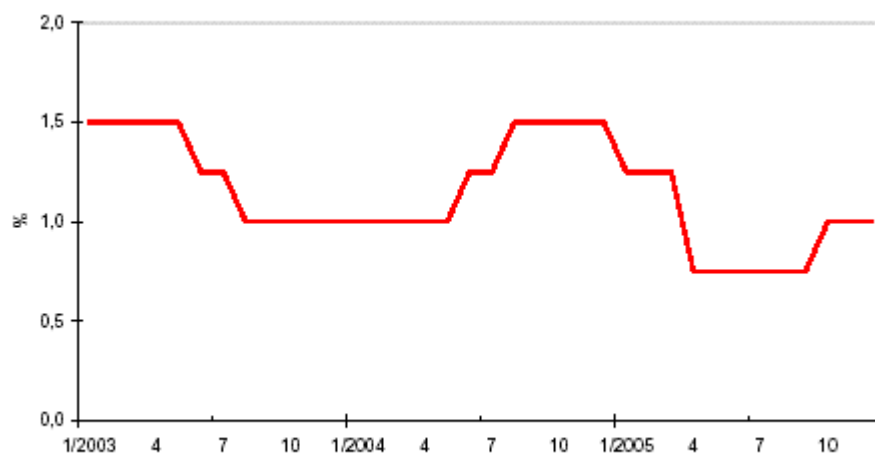
Graf č. 1 : Průměrná míra inflace v České republice v letech 2001 - 2004

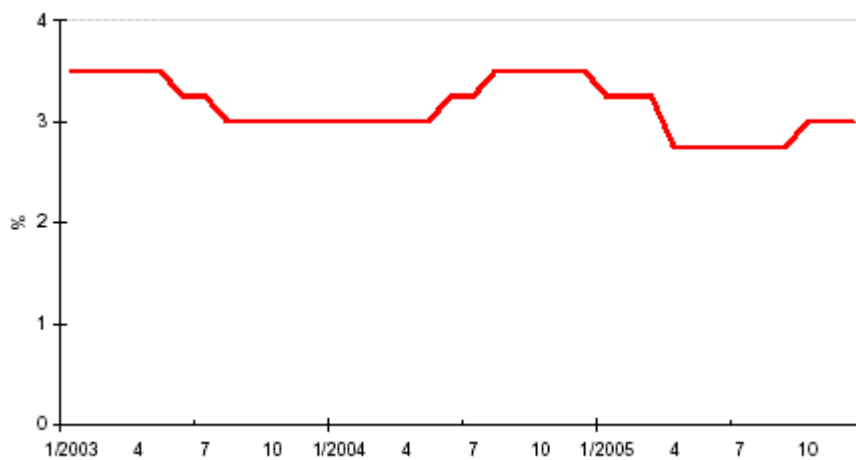
Graf č. 2: Cílové pásmo pro celkovou inflaci v letech 2002 až 2005

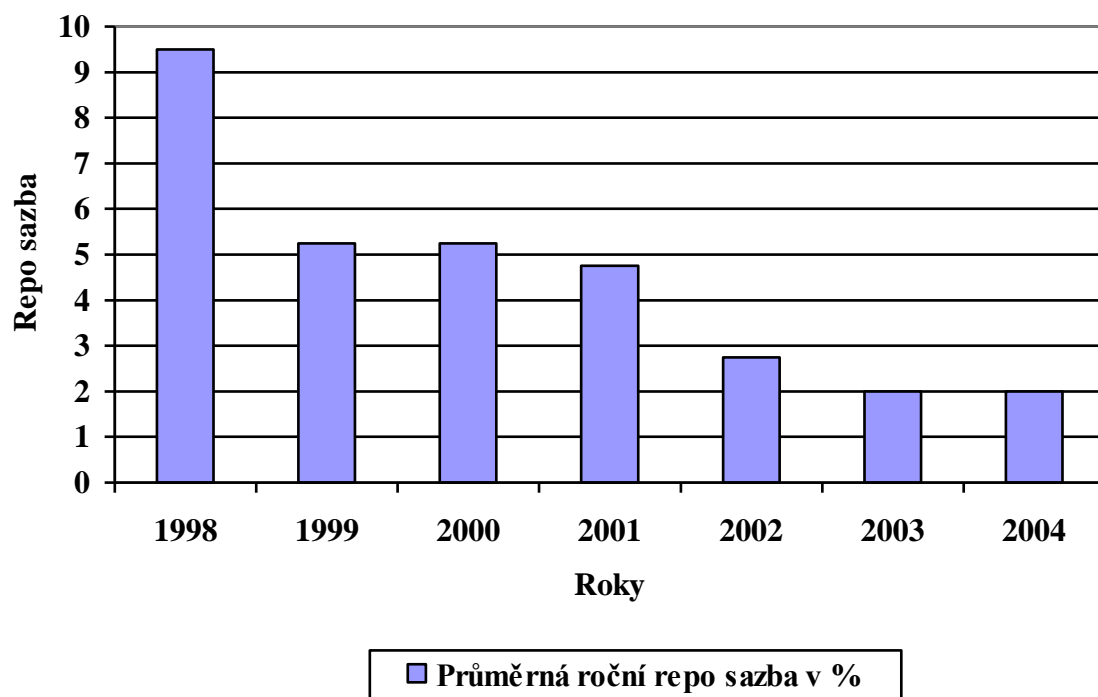
Graf č. 3: Vývoj diskontní sazby v České republice v letech 2003 – 2005

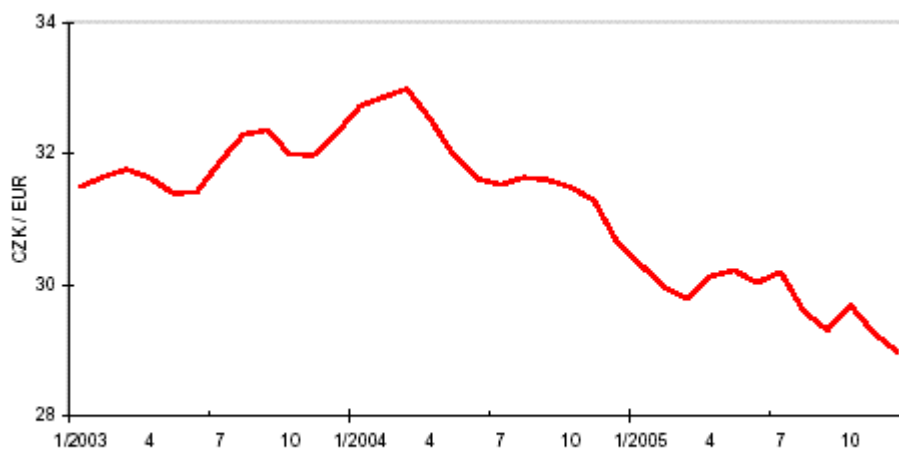
Graf č. 4: Vývoj lombardní sazby v České republice v letech 2003 – 2005

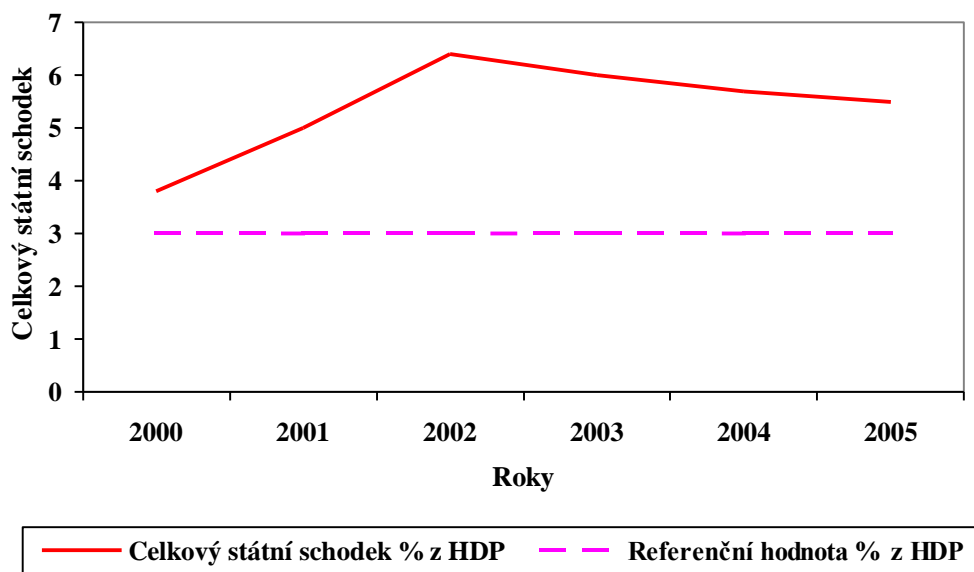
Graf č. 5: Roční průměrný vývoj repo sazby v České republice v letech 1998 - 2004

Graf č.6: Nominální devizový kurz CZK/EUR v letech 2003 –2005

Graf č.7: Plnění kritéria veřejného deficitu Českou republikou

Graf č. 8: Plnění kritéria hrubého veřejného deficitu Českou republikou

